

**FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**RUSKÝ VÝRAZ *ЭТО* A JEHO ČESKÉ PŘEKLADOVÉ
EKVIVALENTY**

**RUSSIAN EXPRESSION *ЭТО* AND ITS CZECH
TRANSLATION EQUIVALENTS**

VYPRACOVAL: Bc. Viktor Vymazal

VEDOUCÍ PRÁCE: doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny.

V Olomouci, 21. 4. 2020

---

podpis

Tímto bych rád poděkoval vedoucí práce, doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc., za rady, připomínky a literaturu, kterou mi během psaní diplomové práce poskytla. Dále děkuji A. V., své rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

---

podpis

Zpracování diplomové práce bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2020_013).

OBSAH

ÚVOD.....	7
I JAZYKOVÝ MATERIÁL.....	9
1. PROBLEMATIKA ZÍSKÁVÁNÍ JAZYKOVÝCH DAT Z KORPUSU	10
II VÝRAZ ЭТО/ТО.....	12
2. ЭТО/ТО JAKO SLOVNÍ DRUH.....	12
3. ЭТО/ТО PRONOMINÁLNÍHO CHARAKTERU	13
3.1 SUBSTANTIVNÍ ЭТО/ТО.....	14
3.1.1 SYNTAKTICKÉ UŽITÍ SUBSTANTIVNÍHO ЭТО/ТО PODLE J. V. PADUČEVOVÉ.....	15
3.1.2 TYP REFERENCE SUBSTANTIVNÍHO ЭТО/ТО	19
3.1.3 NEUTRUM UKAZOVACÍHO PRONOMINA ЭТОТ/ТЕН VS. UNIVERZÁLNÍ LEXÉM ЭТО/ТО	23
3.2 ПРÍVLASTKOVÉ ЭТО/ТО	24
3.3 SHRNUТÍ.....	28
4. ANALÝZA JAZYKOVÉHO MATERIÁLU Z KORPUSU: PRONOMINÁLNÍ ЭТО/ТО	29
4.1 SHRNUТÍ A ZÁVĚRY	38
5. ПРÉKLAD RUSKÉHO ЭТО DO ČEŠTINY	40
5.1 ПРÉKLADY JINÝM TYPEM KONSTRUKCE	40
5.2 SHRNUТÍ A ZÁVĚRY	48
5.3 ПРÉKLAD KONSTRUKCEMI NEOBSAHUJÍCÍMI ТО	48
5.4 SHRNUТÍ A ZÁVĚRY	55
6. ЭТО/ТО JAKO PARTIKULE	56
6.1 SHRNUТÍ.....	60
7. ANALÝZA JAZYKOVÉHO MATERIÁLU Z KORPUSU: PARTIKULE ЭТО/ТО	61
7.1 SHRNUТÍ A ZÁVĚRY	66
ZÁVĚR	67
РЕЗЮМЕ	71
BIBLIOGRAFIE.....	78

ZDROJE V ČEŠTINĚ.....	78
ZDROJE V RUŠTINĚ.....	78
ZDROJE V ANGLIČTINĚ.....	79
ELEKTRONICKÉ ZDROJE V ČEŠTINĚ.....	79
ELEKTRONICKÉ ZDROJE V RUŠTINĚ.....	79
ELEKTRONICKÉ ZDROJE V ANGLIČTINĚ.....	80
ZDROJE DAT.....	81
KORPUS.....	81
BELETRIE V ČEŠTINĚ.....	81
BELETRIE V RUŠTINĚ.....	81
SEZNAM ZKRATEK.....	82
ANOTACE.....	83

ÚVOD

Cíle naší práce, nazvané *Ruský výraz эmo a jeho české překladové ekvivalenty*, jsou tyto: určit slovnědruhovou příslušnost výrazu *эmo/to* a identifikovat kvality, kterými se případná formální homonyma odlišují a na jejichž základě se řadí k různým slovním druhům. Dále si klademe za cíl určit větněčlenskou platnost výrazu *эmo/to*, zjistit jeho funkce ve větě a nalézt české překladové ekvivalenty ruského *эmo*.

Zadáme-li nelingvistovi otázku, který slovní druh je výraz *эmo (to)*, dovolíme si odhadnout, že jeho odpověď bude *zájmeno*, případně *ukazovací zájmeno*. Je však tento výraz skutečně pouze ukazovacím zájmenem? S přístupem silně hjelemslemovským a tedy snahou nebýt zbytečně ovlivněni předem danými kategoriemi, rozdělíme rusko-český jazykový materiál, získaný z *Českého národního korpusu*, do dvou skupin. V první skupině soustředíme *эmo* mající status větného členu (což je zatím jediná kategorie, se kterou pracujeme), druhá skupina pak bude obsahovat poněkud zvláštní *эmo*, funkčně z pronomín vybočující. S takto připraveným materiálem započneme práci na dosažení stanovených cílů. Jelikož jsme svůj výzkum podmínili co možná nejaktuálnějšími jazykovými daty, provedeme analýzu beletristických děl pouze těch autorů, kteří byli narozeni ve 2. polovině 20. století: *Чанаяв и Пустома* (V. Pelevin), *Река Оккервиль* (T. Tolstaja), *Маникюр для покойника* (D. Doncova), *Алтын-толобас* (B. Akunin), což se rovná 1 685 hitům.

Teoretické základy diplomové práce vycházejí z díla J. V. Padučevové, Z. Vychodilové a P. Adamce. Dalšími lingvisty, o jejichž stanoviska se opíráme, jsou A. A. Gruzberg, A. F. Gajnutdinová, I. A. Muravjovová, J. D. Apresjan, L. A. Gruzberg, O. N. Seliverstovová, T. Berger, V. V. Babajcevodá atd.

V první kapitole, nazvané *Jazykový materiál*, popíšeme, jakým způsobem jsme z paralelního korpusu *InterCorp* vytěžili jazykový materiál a jakých kritérií jsme se drželi při volbě daného rusko-českého jazykového materiálu. Rovněž upozorníme na nedostatky získávání jazykových dat tímto způsobem. V kapitole *Výraz эmo/to* se budeme věnovat problematice určení slovnědruhové příslušnosti výrazu *эmo/to*, kritériím, na jejichž základě se vymezuje *эmo/to* jednoho slovního druhu vůči druhému, funkcemi výrazu *эmo/to* ve větě i jeho konkurenci s osobním pronomínem třetí osoby. V podkapitolách *Analýza jazykového materiálu z korpusu: pronominální эmo/to*

a *Analýza jazykového materiálu z korpusu: partikule emo/to , Překlady jiným typem konstrukce a Překlad konstrukcemi neobsahujícími to* provedeme analýzu jazykových dat (ruská beletrie 2. poloviny 20. století a její české překlady) vytěžených z paralelního korpusu *InterCorp (Český národní korpus)*, určíme větněčlenskou platnost výrazu emo/to , identifikujeme jeho funkce ve větě i české překladové ekvivalenty ruského emo .

I JAZYKOVÝ MATERIÁL

Paralelní rusko-český jazykový materiál, který jsme použili pro náš výzkum, byl vytěžen z *Českého národního korpusu*. Konkrétně jsme pracovali s rozhraním *KonText* a paralelním korpusem *InterCorp* (*InterCorp v11 – Russian*; *InterCorp v11 – Czech*). Abychom zamezili vyhledávání celého paradigmatu ruského lexému *эмом*¹, zvolili jsme typ dotazu „slovní tvar“. Dále jsme omezili hledání na textový typ (text.txttype): beletrie (fiction) a zdrojový jazyk (text.srclang): ruský (ru).

Po zobrazení výsledků hledání jsme zjistili, že *InterCorp* obsahuje pouze dva druhy zdrojů dat, a to beletrii a filmové titulky (subtitles). Vzhledem k specifickým postupům při tvorbě titulků jsme tento zdroj z našeho výzkumu vyloučili. Máme zde na mysli především problematiku omezení titulků časem a prostorem, na což upozorňuje například H. Gottlieb. Z toho vyplývá, že originální mluvený text podléhá v procesu titulkování značné kondenzaci. Jelikož k takovému zhuštění textu obvykle při překladu nedochází, někteří lingvisté polemizují o tom, zda lze tvorbu filmových titulků nazývat překladem. H. Gottlieb rovněž připomíná, že za překlad se nezdá považovat pouze převedení psaného textu na psaný text v jiném jazyce. Vysoká kondenzace originálu se tak jeví významným argumentem pro vyčlenění titulkování ze sféry překladu.²

Dalším kritériem při výběru jazykových dat bylo to, aby zdrojovým jazykem (neboli jazykem originálu) byl u všech studovaných textů pouze jazyk ruský. Důvodem je to, že výsledky studia textů neruského původu, v nichž by ruština figurovala pouze jako prostředník mezi jazykem originálu a češtinou, či kde by byly srovnávány překlady z jazyka originálu do ruštiny a z jazyka originálu do češtiny, by byly vzhledem k možnému vlivu jazyka originálu na překlad zkreslené. Mohlo by totiž dojít ke kontaminaci ruského (českého) jazykového materiálu prvky třetího jazyka.

Ve snaze zabývat se co nejaktuálnějším jazykovým materiálem jsme zahrnuli do výzkumu texty z korpusu pouze těch ruských autorů, kteří se narodili ve druhé polovině 20. století. K tomuto rozhodnutí nás vedly dva důvody – za prvé to byl synchronní

---

¹ *InterCorp* neumožňuje identifikovat slovní druh výrazu *эмо*, ani odlišit neutrum ukazovacího pronomina *эмом* od lexému *эмо*, proto zde hovoříme o paradigmatu lexému *эмом*. Separování těchto dvou lexémů od sebe je tak nutné provést manuálně.

² GOTTLIEB, H., *Subtitles and international anglicization*, s. 219.

charakter naší práce a její orientace na současný jazyk, za druhé bereme v úvahu hypotézu kritického období E. H. Lenneberga.

K prvnímu bodu je třeba doplnit, že ruská lingvistika pracuje s několika teoriemi současného jazyka. Například *Slovník lingvistických termínů* (T. Žerebilo) datuje současný ruský jazyk dvojnásobně – z širšího pohledu jako jazyk od A. Puškina do současnosti, z užšího pohledu pak jako jazyk od poloviny či druhé poloviny 20. století.³ Jelikož Puškinův jazyk nepovažujeme za současnou ruštinu, rozhodli jsme se zabývat pouze autory narozenými po druhé světové válce, čímž se přikláníme k užšímu pohledu na současný jazyk.

Jako druhý argument pro výběr těchto autorů jsme uvedli hypotézu kritického období E. Lenneberga. Ten v knize *Biological Foundations of Language* upozorňuje na to, že přirozené osvojování jazyka je omezeno věkem – tato schopnost končí v pubertě.⁴ Proto jsme se rozhodli díla autorů, u nichž byla daná schopnost ukončena již před 2. s. v., do analýzy nezahrnovat. Ideálně by do období po válce měl spadat také rok narození překladatelů. Toto kritérium však vzhledem k dostupnému materiálu v *Českém národním korpusu* nelze dodržet.

Při vyhledávání jazykového materiálu v korpusu jsme tedy v negativním filtru označili tyto autory (text.author): A. Pristavkin, A. Puškin, A. Solženicyn, A. Strugackij, B. Pasternak, B. Strugackij, Č. Ajtmatov, D. Granin, F. Dostojevskij, I. Babel, I. Ilf, J. Kazakov, J. Petrov, K. Bulyčov, M. Bulgakov, N. Nosov, N. Ostrovskij, S. Dovlatov. Vyloučením nevyhovujícího jazykového materiálu zbyly pro výzkum tyto texty: *Чапаяв и Пустота* (V. Pelevin), *Река Оккервиль* (T. Tolstaja), *Маникюр для покойника* (D. Doncova), *Алтын-толобас* (B. Akunin), což se rovná 1 685 hitům.

1. PROBLEMATIKA ZÍSKÁVÁNÍ JAZYKOVÝCH DAT Z KORPUSU

Na tomto místě bychom chtěli upozornit na problematiku získávání jazykových dat z korpusu, která spočívá zejména v omezeném vzorku textů, který lze z korpusu získat. V ideálním případě by byl studovaný jazykový jev vyhledán ve všech existujících textech daného jazyka, a poté analyzován. Jen tak by bylo možné přesně zmapovat veškeré

---

³ ЖЕРЕБИЛЮ, Т. В., *Словарь лингвистических терминов*, s. 349.

⁴ LENNEBERG, E., *Biological Foundations of Language*, s. 176.

aspekty daného jevu. Rozsah takového výzkumu, časová náročnost, autorská práva či listovní tajemství – to jsou jen některé příčiny, které takový postup vylučují.

Podle M. Křena je korpus sice do jisté míry věrným odrazem daného jazyka (případně jeho variety), nikdy ho však kvůli jeho mnohorozměrnosti, složité vnitřní provázanosti a variabilitě není schopen zastoupit celý. Dodává ovšem, že pokud je korpus reprezentativní, v menším měřítku jazyku (jeho varietě) jako celku odpovídá. S tím však souvisí jiný problém, a to, že objektivní měření míry, v jaké korpus jazyku odpovídá, není proveditelné a řešením tohoto problému je pouze subjektivní intuice.⁵

Při těžení jazykového materiálu z korpusu je tedy nutné počítat s možnými chybami v závěrech, ke kterým analýzou takto získaných dat dospějeme. Množství textů, které lze v korpusu najít, závisí kupříkladu na tom, kolik autorů je ochotno korpusu propůjčit svá díla. Počet nalezených jazykových jevů je závislý na autorském stylu spisovatele, v případě překladu na stylu překladatele. Z toho vyplývá, že zvýšený počet zkoumaného jazykového jevu v korpusových textech jednoho jazyka v porovnání s výskytem tohoto jevu v textech jiného jazyka nemusí nutně znamenat zvýšenou frekvenci jevu v prvním jazyce oproti jazyku druhému. Nelze opomenout možnost, že vyšší množství výskytu jevu je jen důsledek autorského stylu.

---

⁵ KŘEN, M., *Odras jazykových změn v synchronních korpusech*, s. 12-14.

II VÝRAZ ЭТО/ТО

V této kapitole se budeme věnovat problematice určení slovnědruhov $\acute{e}$ příslušnosti výrazu *эмо/то*. Jelikož jsou slovní druhy pouze uměle dohodnutými kategoriemi, hranice mezi nimi jsou nejasné. V této podkapitole zaměříme svou pozornost zejména na *эмо/то* pronominálního charakteru a kritéria, na jejichž základě se pronominálnost vymezuje. Rovněž se budeme věnovat klasifikaci pronominálního *эмо/то* a jeho funkci ve větě. V této souvislosti se také zmíníme o podmínkách konkurence *эмо/то* a osobního pronomina třetí osoby.

Během studia odborné literatury jsme si všimli nejednotné terminologie lingvistů, narazili jsme na případy, kdy se konkrétní realizace výrazu *эмо/то* v lingvistických pracích přesouvala mezi slovními druhy (zejm. mezi pronominem a partikulí), v rámci příkladů uváděných jednotlivými lingvisty jsme také zaznamenali smývání hranice mezi neutrem ukazovacího *эмом/тен* a univerzálním lexémem *эмо/то*. Z toho důvodu jsme se rozhodli předložit vlastní stanovisko k terminologii. Pronominální *эмо/то* (příčemž slovem *pronominální* odlišujeme daný výraz od formálně shodného partikulárního *эмо/то*) dělíme na přívlastkové (ve funkci adjektiva, rodové) a substantivní (ve funkci substantiva: rodové; lexém *эмо/то*). Poněvadž mnozí lingvisté nedodržují hranici mezi substantivním rodovým *эмо/то* a substantivním lexémem *эмо/то*, a je tudíž často problematické určit, ke kterému z nich se vyjadřují, v teoretické části (až na výjimky) používáme pouze termín substantivní *эмо/то*. V analýzách, které budeme provádět v následujících částech naší práce, termínem substantivní *эмо/то* (neuveďme-li jinak) budeme mít na mysli lexém *эмо/то*.

2. ЭТО/ТО JAKO SLOVNÍ DRUH

Podle *СРЛЯ* (*Словарь русского литературного языка*) se slovo *это* užívá jako partikule, ukazovací výraz, či je součástí paradigmatu lexému *эмом*. Dále se autoři slovníku zmiňují o adverbialním *при этом, в этом (таком) роде*.⁶

ССЈČ (*Словник spisovného jazyka českého*) připisuje výrazu *то* čtyři možná slovnědruhov $\acute{a}$ zařazení – *то* jako pronomen ukazovací, pronominální adverbium ukazovací, partikule a interjekce.⁷ Obdobné dělení najdeme také v práci Z. Vychodilové,

---

⁶ СРЛЯ, s. 1425.

⁷ ССЈČ.

kteřá zdůrazňuje, že odlišení jednoho slovního druhu od jiného je někdy poměrně složité. Navíc z pronomin důsledně vyčleňuje výraz *эмо/то*, zaujímající substantivní syntaktickou pozici, avšak nezastupující jméno. Výraz s danými vlastnostmi nazývá zájmenným lexémem. Jedná se o samostatný větný člen, který označuje určitý vnějazykový objekt (deixe), nebo je ve větě antecedentem/postcedentem (anafora).⁸

3. ЭТО/ТО PRONOMINÁLNÍHO CHARAKTERU

V naší práci bude jedním z nejdůležitějších úkolů odlišení pronominálního a částicového *эмо*. Také J. V. Padučevová považuje stanovení hranice mezi *эмо* se zájmennou a částicovou povahou za základní úkon, bez něhož nelze k analýze výrazu *эмо* přistoupit. Lingvistka odlišuje pronominální *эмо* od partikule na základě jeho funkcí ve větě. Pro pronominální *эмо* je typické jeho užití v odkazování endoforickém či exoforickém. V rámci endoforické, tedy anaforické, reference *эмо* odkazuje ke svému antecedentu. V případě, že *эмо* ukazuje na určitý mimojazykový objekt či situaci, jedná se o referenci exoforickou, tedy deixi. Další charakteristikou pronominálního *эмо* je jeho větněčlenská platnost a schopnost nést frázový akcent.⁹

J. V. Padučevová dále připomíná, že slovníky tradičně popisují pronominální *эмо* jako neutrum ukazovacího pronomina *этом*, které se užívá ve významu substantiva, tedy ve stejných syntaktických funkcích jako substantivum.¹⁰ Obdobný přístup můžeme dohledat rovněž v českém jazykovědném prostředí. Tak např. v *SSJČ* jsou funkce pronominálního *то* popisovány v rámci hesla *ten*, aniž by zde byly zřetelně odděleny příklady jeho rodového užití od substantivního.¹¹ J. V. Padučevová však upozorňuje na to, že pro obsažení všech skutečných syntaktických funkcí substantivního *эмо* jsou slovníkové charakteristiky nedostačující a navrhuje ho zkoumat odděleně od ukazovacího pronomina *этом*.¹²

O substantivním *эмо* se zmiňují také např. A. Arkhanhelska a V. Slovák v publikaci *Морфология современного русского языка в сопоставлении с чешским*.

⁸ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmenných lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 179, 186.

⁹ ПАДУЧЕВА, Е. В., *Значение и синтаксические функции слова это*, s. 77.

¹⁰ Tamtéž, s. 80.

¹¹ *SSJČ*.

¹² ПАДУЧЕВА, Е. В., *Значение и синтаксические функции слова это*, s. 80.

Autoři uvádějí dvě možná označení substantivních *это* používaná v ruštině, jedná se o termíny *субстантивные местоимения* a *местоименные существительные*. A. Arkhanhelska a V. Slovák vysvětlují, že blízkost substantivního *это* a substantiv je zapříčiněna ukazováním *это* na předmětnost (odpovídá na otázky *kdo?/co?*), přičemž z větněčlenského pohledu je často, stejně jako substantiva, podmětem nebo předmětem.¹³

3.1 SUBSTANTIVNÍ ЭТО/ТО

Jak jsme se již zmínili, autoři *СРЛЯ* rozlišují mezi substantivním *это* ve funkci ukazovacího výrazu a neutrem ukazovacího pronomina *этом*. *Это* jako ukazovací výraz se podle nich vyskytuje na hranici dvou vět, přičemž věta druhá vysvětluje větu první (A. Čechov: *блеснул яркий свет, потом покойный зеленый – это лампы накрыли абажуром*). Dále odkazuje k ději, okolnostem, událostem apod., které jsou zmíněny v předchozí či následující větě (I. Turgeněv: – *Есть у меня верстах в двадцати пяти отсюда деревушка; так я туда еду. – Это деревушка, что вам от Глафиры Петровны досталась?*). Jako poslední uvádí autoři *СРЛЯ* *это*, jež zobecňuje výčet předmětů, který mu předchází (*Нью-Йорк, Лондон, Москва – это все мегаполисы*).¹⁴

Mezi funkce lexému *этом* (tedy i neutra tohoto ukazovacího pronomina) počítají autoři *СРЛЯ* vyčleňování osoby z výčtu dalších osob (*Вот мои друзья: это Коля, а это Сеня*), ukazování na osobu nebo předmět, o kterých se již hovořilo (N. Pomjalovskij: *Инспектор с сосредоточенной злобой ходил по классу, ни слова не говоря, а это был дурной признак*.) a ukazování na osobu, jež byla jmenována jako poslední (A. Čechov: *Он перевел взгляд на блондинку в черном платье. Эта была моложе, попроще и искреннее*).¹⁵

A. F. Gajnutdinovová si všímá dvojího významu substantivního *этом* (*это*), rozlišuje význam osoby a význam abstraktní. Význam osoby specifikuje jako *последní z дříve jmenovaných* osob či osobu, uvedenou jako *пример k дříve vyрченému*.

---

¹³ АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. а В. СЛОВАК., *Морфология современного русского языка в сопоставлении с чешским: Морфologie současné ruštiny ve srovnání s češtinou*, s. 77.

¹⁴ *СРЛЯ*, s. 1425.

¹⁵ Tamtéž.

S abstraktním významem pak autorka pojí ukazování na něco blízkého v prostoru nebo čase a význam *poslední z dříve vyjmenovaných předmětů*.¹⁶

V. V. Babajcevodá se zmiňuje o stupních substantivizace *эмо*. Mezi kritérii, které určují konkrétní stupeň, jmenuje délku pauzy (s tím souvisí uplatnění čárky nebo tečky v textu), blízkost/vzdálenost *эмо* od prvního predikátu či blízkost/vzdálenost od báze věty.¹⁷

Podle SSJČ substantivní *to* může odkazovat na časový úsek, v hovorové češtině pak zdůrazňovat přístavek či vytčený větný člen (*pracovat, to mu moc nevoní*). Substantivní *to* rovněž participuje ve dvojici *to – ono* vyjadřující určitou vzájemnost, střídání (*ať dělá to nebo ono, má to marné*). Dále má *to* schopnost všeobecně souhrnně odkazovat na něco, co je známé nebo o čem se již mluvilo (*to je pravda*), užívá se ve vazbách a ustálených spojeních (*mám za to, co ty na to, jak na to, už to mám!, aby to čert vzal!* apod.). Významnou funkcí substantivního *to* je rovněž vyjadřování něčeho neznámého či toho, co nechce mluvčí konkretizovat, a to jako podmět neurčitý (*v hodinách to hrklo*). K dalším jeho funkcím patří funkce expresivní, kdy dochází k poukazování zlehčujícím způsobem na určitou osobu (*takový mrňous to je a jak by si to už dovolovalo!*).¹⁸ Z. Vychodilová připomíná také eufemizující funkci, kdy *to* zastupuje tabuizovaný obsah (*Čeká to v listopadu. – dítě*).¹⁹

3.1.1 SYNTAKTICKÉ UŽITÍ SUBSTANTIVNÍHO ЭТО/ТО PODLE J. V. PADUČEVOVÉ

Podle J. V. Padučevové, která se substantivním *эмо* podrobně zabývá, ho lze posuzovat na základě syntaktického užití či typu reference. Ze syntaktického pohledu lze substantivní *эмо* užít ve větě samostatně, nebo jako pomocný člen.²⁰

---

¹⁶ ГАЙНУТДИНОВА, А. Ф., Субстантивация местоимений в русском языке. Тематические группы субстантивированных местоимений, s. 17.

¹⁷ БАБАЙЦЕВА, В. В., Явления переходности в грамматике русского языка, s. 562-563.

¹⁸ SSJČ.

¹⁹ VYCHODILOVÁ, Z., Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů], s. 211-212.

²⁰ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 80-84.

Samostatné upotřebení *это* se uskutečňuje ve stejných syntaktických rolích jako obyčejná nominální skupina; v binominativních větách, kde je *это* jedním z hlavních komponentů, či v tázacích větách s lexémy *кто, что*.²¹

Do první zmíněné skupiny v rámci samostatného užití *это* řadí J. V. Padučevová ty případy, v nichž s ním lze nakládat stejně jako se substantivem (*Это было чистой случайностью*).²²

Substantivní *это* se rovněž může stát jedním z hlavních členů tzv. binominativních vět. Pro tyto věty je typická shoda sponového slovesa nikoliv s výrazem *это*, ale s jiným hlavním komponentem věty (*Это была ошибка*).²³ Podle J. V. Padučevové zde nelze pronominálnímu *это* jednoduše přisoudit větněčlenskou platnost podmětu, stejně jako druhému komponentu binominativní věty není možné jednoduše přisoudit status predikátu. Důvodem je to, že ačkoliv souvšykot morfologicky různých predikátů v souřadném souvětí je vcelku obvyklé, v binominativních konstrukcích druhý komponent s predikátem jiného morfologického druhu koexistovat nemůže.²⁴ Tématu binominativních vět se věnuje také Z. Vychodilová, která si všímá toho, že zatímco v české stylisticky neutrální větě se *to* vyskytuje převážně v pozici za verbem, ruské *это* verbu vždy předchází. Podle autorčina zjištění existují i případy, kdy je umístění substantivního *это* za verbem zcela vyloučeno (**Была это ошибка*). Někdy je takové postavení sice možné, *это* tím však získává příznakový charakter (*...но на сцене был это настоящий король или настоящий бродяга*). Stojí-li v češtině *to* před verbem a navíc na první pozici věty, může být nositelem příznaku zdůraznění (*Byla to chyba*. vs. *To byla chyba!*).²⁵

Jak jsme se zmínili výše, dalším případem samostatného upotřebení *это* je v tázacích větách s výrazy *кто, что* (*Но это кто в толпе избранной Стоит безмолвный и туманный?*). Dle J. V. Padučevové v tomto kontextu svědčí

---

²¹ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 80-84.

²² ПАДУЧЕВА, Е. В., Высказывание и его соотносительность с действительностью, s. 164.

²³ Тамtéž.

²⁴ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 81.

²⁵ VYCHODILOVÁ, Z., Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů], s. 204.

o pronominálním charakteru *это* nejen fakt, že má přízvuk, ale také relativní zakončení první části věty, na kterou navazuje slovesný predikát. Z toho vyplývá, že je zde *это* s větněčlenskou platností podmětu spojeno se dvěma predikáty. Prvním z nich je jmenný predikát vyjádřený tázacími *кто, что*, druhým pak predikát slovesný.²⁶

Podle J. V. Padučevové se největší diskuse mezi lingvisty vedou o tom, za který větný člen je správné považovat *это* v kontextech typu a) *Каждый почти вечер видно зарево далеких пожаров: это турки жгут болгарские деревни.*; b) *Почему, спрашиваю, у тебя ноги синие? Это, говорит, чулки линяют.* Přiznáme-li slovu *это* v takových větách odkazovací (ukazovací) funkci, tedy pronominální charakter, mělo by být také možné identifikovat jeho větněčlenskou platnost. Ve větě a) pokládá J. V. Padučevová *это* nikoliv za podmět či predikát, ale za hlavní identifikátor věty. V konstrukcích typu b) má *это* význam *это потому, что* a je tak konverzivem slova *поэтому*.²⁷ V tomto bodě s J. V. Padučevovou nesouhlasíme, jelikož se domníváme, že větněčlenská platnost slova *это/то* v takových kontextech není průkazná. Autorka jeho příslušnost k pronominům podmiňuje větněčlenskou platností, avšak v tomto případě se sama kloní k názoru, že *это* ve větě a) je spíše hlavním identifikátorem, ve větě b) pak konverzivem slova *поэтому*. *Это/то* v popsaných kontextech tedy považujeme za partikuli.

Výše popsaná situace není ojedinělá, také v kontextech typu – *Зачем ты ее берешь? – Это я на всякий случай.* J. V. Padučevová označuje *это* za pronomen, ačkoliv, jak sama připouští, mu je v takovém kontextu obvykle přisuzována slovnědruhová platnost partikule. Jak ale autorka dodává, *это* zde spojuje jak složku zájmennou, tak složku částicovou. Stejně jako pronomen odkazuje výraz *это* v těchto větách ke svému antecedentu, na druhou stranu mu však větněčlenskou platnost připsat nelze, v čemž se shoduje s partikulí. J. V. Padučevová se domnívá, že přítomnost antecedentu slova *это*, jenž je vyjádřen verbem, kompenzuje absenci predikátu ve větě s *это*. Tuto větu je pak podle ní možné pokládat za úplnou.²⁸ Pro nás je chybějící větněčlenská platnost dostatečným důvodem pro to, abychom popsaný výraz považovali za partikuli.

---

²⁶ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 83-84.

²⁷ Тамtéž, s. 82-83.

²⁸ Тамtéž, s. 84.

Doposud jsme popisovali případy samostatného upotřebení *это*. Jak ovšem zmiňujeme výše, ze syntaktického pohledu lze tento výraz ve větě užít také jako pomocný člen. Podle J. V. Padučevové se jedná o sumarizující *это*; případy nahrazení *то* výrazem *это* v rámci souvětí s vedlejší větou předmětnou, nebo o *это* se statusem pomocného elementu v binominativních větách a větách s infinitivními hlavními komponenty.

Sumarizující *это* je součástí stejné jednoduché věty jako výčet lexémů, ke kterým odkazuje (*Муравьи, козявки..., червяки, паукишики – все это торопливо и не задумываясь копошилось в траве.*). Anaforické *это* se tak stává jediným spojením mezi výčtem lexémů a zbylou částí věty.²⁹ Také Z. Vychodilová se zmiňuje o tomto typu anaforického *это/то* a zároveň připomíná, že zatímco ruština v takových případech často užívá explicitnější pronomen *все* nebo spojení *все это*, případně *это дело*, čeština mnohdy upřednostňuje sumarizující *то* (bez rozšíření o český ekvivalent ruského *все*³⁰ jako např. *все, všechno*). Podle J. V. Padučevové je však popsanou situaci nutné odlišovat od případů, kdy mají komponenty několikanásobného větného členu status jednotlivých nominálních vět, jedná se o souvětí souřadná (*Крик, шум, ..., топот, ржанье, хлопанье по рукам, и все это сливается в какой-то общий нестройный гам.*).³¹ Podle našeho názoru je tento případ autorkou argumentován nedostatečně a na rozdíl od ní ho považujeme rovněž za sumarizující.

Za další se *это* užívá jako pomocný člen tehdy, nahrazuje-li výraz *то* v souvětích s vedlejší větou předmětnou, a to předchází-li vedlejší věta větě hlavní (*Что они уезжают, это я давно знаю.*) nebo naopak v případech, kdy věta vedlejší následuje po větě hlavní, přičemž *это* stojí v souvětí na prvním místě (*Это плохо, что ты уходишь.*). Ve větách tohoto typu je antecedentem *это* celá vedlejší věta.³²

Jako poslední jmenuje J. V. Padučevová substantivní *это* se statusem pomocného elementu v binominativních větách (*Жизнь – это борьба.*) a větách s infinitivními

---

²⁹ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 84-85.

³⁰ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 201.

³¹ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 84-85.

³² Тамtéž.

hlavními komponenty (*Нравиться – это дело юношей.*). V uvedených příkladech považuje autorka *это* za druhý podmět. Konstrukce tohoto typu může fungovat díky anafore, která oba podměty spojuje. Ze syntaktického pohledu je na predikát vázán pouze druhý podmět, tedy *это*. První, plnovýznamový, podmět je s větou spojen pouze anaforou. J. V. Padučevová připouští, že někdy je *это* v daném kontextu pokládáno za partikuli. Namítá však, že právě anaforická funkce tohoto výrazu je dokladem jeho pronominálního charakteru. Stejně jako v binominativních větách, kde je *это* jedním z hlavních komponentů, zde není s verbem v gramatické shodě. S verbem se shoduje druhý hlavní komponent věty (*Шахматы – это была его страсть.*).³³ Oproti tomu V. V. Babajcegová pokládá výraz *это* ve větách typu *Ландыш – это весенний цветок.* za sponovou partikuli (частица-связка), podle jejího pojetí je tedy *это* součástí predikátu.³⁴

3.1.2 ТИП REFERENCE SUBSTANTИВНОГО ЭТО/ТО

Nyní se přesuneme k typu reference substantivního *это/то*. Zde J. V. Padučevová věnuje pozornost třem možným případům, ke kterým může v rámci reference dojít. Případy se týkají konkurence *это* a osobního pronomina třetí osoby. P. Adamec je nazývá identifikačními a považuje je za primární.³⁵

Rozlišujeme dva základní typy reference, a to ukazování na předmět či situaci, která se nachází v dohledu mluvčího (deiktické *это*: „Откуда у тебя это?“ спросила женщина, указывая на подарок.) nebo odkazování na předmět či situaci, která byla již dříve v textu zmíněna (anaforické *это*: *Какое мне дело до твоих страстей! Плевать мне на это!*).³⁶ Z anafory je možné také vyčlenit kataforu, tedy odkazování na kontext, jenž bude teprve následovat.

I. A. Muravjovová v rámci anaforického pronominálního *этом* rozlišuje tři významové komponenty, a to odkazování, shodu a identifikaci. Odkazování má metatextový charakter a je vlastní všem anaforickým lexémům. Význam shody je pak typický zejména pro lexém *этом*, který stojí v opozici lexémům *такой, другой*. Jedná

³³ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 85-86.

³⁴ БАБАЙЦЕВА, В. В., Явления переходности в грамматике русского языка, s. 561, 563.

³⁵ АДАМЕЦ, П., Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским, s. 175.

³⁶ ПАДУЧЕВА, Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью, s. 164-165.

se o shodu koncepčně-referenčních vlastností anaforického lexému a antecedentu. Význam identifikace lexému *этом* je spojen s tím, že odkazuje na koncepčně-referenční vlastnosti antecedentu, a tím ho identifikuje (vyčleňuje).³⁷

Podle J. V. Padučevové neexistuje mezi deixí a anaforou ostrá hranice. Můžeme se kupříkladu setkat s tzv. anaforou bez antecedentu, kdy postcedent *это* nemá svůj antecedent ve výpovědi explicitně vyjádřen a je pouze implicitně naznačen (*Наконец показывается первая лодка. – Это Юра.*). J. V. Padučevová doplňuje, že v takových případech hraje významnou roli metonymie. V uvedeném příkladě je to vztah mezi lodí a osobou, která na ní pluje.³⁸

Ačkoliv bývá antecedent *это* nejčastěji predikativní, můžeme se setkat také s antecedenty substantivními. Jelikož k substantivnímu antecedentu obvykle odkazuje pronomem třetí osoby, jsou případy s postcedentním *это* do jisté míry specifické. J. V. Padučevová upozorňuje na základní situace, v nichž je vhodné namísto pronomina třetí osoby užít *это*. Jedná se zejména o případy, kdy je *это* jediným možným prostředkem, jak odkazovat k antecedentu vyjádřenému substantivizovaným adjektivem (*Теперь последнее, что я хотел сказать. Это не относится к проблеме залога.*) či k nominalizované větě (*Я понимаю, что ты имеешь в виду, но не считаю, что это так ужасно.*).³⁹

Substantivní *это* je rovněž upřednostňováno před pronominem třetí osoby v těch případech, kdy odkazuje k antecedentu vyjádřenému deverbálním jménem (*Мы стремимся к созданию искусственных мембран. Это позволит использовать энергию солнечного света.*), a to především tehdy, označuje-li *это* fakt (např. *это позволяет; это помогает*), či možnost (*требует этого*).⁴⁰

Z konkurence *это* a osobního pronomina třetí osoby může plynout změna významu zdánlivě shodných vět lišících se pouze substantivním *это* či pronominem třetí osoby (*В течение 200 лет шла борьба римлян с кельтами. Именно она способствовала возвышению Рима.*). Nahradíme-li pronomem *она* výrazem *это*

---

³⁷ МУРАВЬЕВА, И. А., О компонентах значения анафорического местоимения этот, s. 117-118.

³⁸ ПАДУЧЕВА, Е. В. *Высказывание и его соотносительность с действительностью*, s. 164-165.

³⁹ Тамtéž.

⁴⁰ Тамtéž, s. 166.

(*это способствовало*), bude tento výraz odkazovat nikoliv ke slovu *борьба*, ale k faktu, že *борьба* se odehrávala v průběhu 200 let.⁴¹

Antecedenty *это* bývají zpravidla jména, která označují fakta (např. *существование*) či jsou odvozena od pomocných verb (např. *проведение*). Na druhou stranu, pokud jméno neoznačuje fakt, ale děj, proces či stav, dochází v anaforické funkci ke konkurování *это* a osobního pronomina ve třetí osobě, nebo je upotřebením slova *это* v takové funkci zcela vyloučeno. Výhradně pronomen třetí osoby se tak vyskytuje v kontextu pomocných verb doplněných deverbativním substantivem (*Мы неоднократно обращались к нему за помощью, и он нам ее оказывал.*)⁴²

S upřednostněním substantivního *это* před pronominem třetí osoby se podle J. V. Padučevové setkáváme také tam, kde by bylo vyloučeno spojení verba se substantivem (př. **сделать поступление*). Ačkoliv užití pronomina třetí osoby není v těchto případech možné, na substantivní *это* se toto pravidlo nevztahuje (*Он приехал в Москву для поступления на работу, но сделать этого не смог.*). J. V. Padučevová dále uvádí příklad binominativní konstrukce, v níž musí být substantivní adjektivum substituováno výrazem *это* (*Что касается выбора названия, то это самое трудное.*), poněvadž užití pronomina třetí osoby (**он самое трудное*) není podle autorky možné.⁴³

Na J. V. Padučevovou navazuje lingvistka O. N. Seliverstovová, která se věnuje konkurenci pronomina třetí osoby a výrazu *это* v rámci problematiky binominativních vět. Autorka vymezuje rozdíl mezi způsobem charakteristiky situačního aktantu, na které se osobní pronomen a *это* podílejí. Pronomen třetí osoby popisují situační aktant skrze soubor individualizujících vlastností, kterými je tvořen obraz aktantu (jde-li o člověka, situačním aktantem je osobnost; *Во главе предприятия стоит мой дядя. Он очень способный и достойчивый человек; он = мой дядя*). Oproti tomu výraz *это* charakterizuje situační aktant pomocí jedinečného rysu, který však osobnost situačního aktantu nedefinuje. Tento jedinečný rys je definován kontextem (*В это время министром здравоохранения был Петр Иванович Данилов. Это был милый*

---

⁴¹ ПАДУЧЕВА, Е. В. *Высказывание и его соотносительность с действительностью*, s. 166.

⁴² Тамtéž, s. 166-167.

⁴³ Тамtéž.

и добрый человек.; situačním aktantem je ten, kdo se jmenuje Danilov a kdo je ministrem zdravotnictví).⁴⁴

Konkurencí českého *to* a osobního pronomina se zabývá P. Adamec, který tuto problematiku studuje na pozadí aktuálního větného členění. Ten poznamenává, že z tohoto hlediska může osobní pronomen zastávat tři funkce – diatématu, anaforickotematického enklitika či centra rématu. V roli diatématu může být osobní pronomen nahrazeno substantivním pronominem a jak P. Adamec dodává, rozdíl mezi kontexty či v sémantice se zde vyskytuje jen v malé míře. Zmíněný rozdíl spočívá v tom, že osobní pronomen signalizuje odstín vysvětlování, význam *jelikož*, substantivní pronomen odstín kontrastu, význam *na rozdíl od jiných* (*Zeptej se Marie. Ona to ví, ona tam včera byla./Ta to ví, ta ví vždycky všechno.*). Pokud je však diatematickými pronominy rozlišována osoba mužského a ženského rodu, je zde možné pouze užití osobního pronomina (*Ukázal jsem to oběma. Jí se to líbilo, jemu ne.*). Naopak substantivní ukazovací pronomen se upřednostňuje tehdy, je-li třeba zjednotřit koreferenci. P. Adamec uvádí příklad *Petr potkal Martina v divadle. On ho nepoznal./Ten ho nepoznal.* Zatímco v případě *s on* není zřejmé, referuje-li k substantivu *Petr*, či *Martin*, pronomen *ten* jednoznačně odkazuje k substantivu *Martin*.⁴⁵

Jak jsme se již zmínili, dále P. Adamec rozebírá situaci, v níž je substantivní pronomen užito ve funkci anaforickotematického enklitika. Lingvista dochází k závěru, že ačkoliv výrazy *ten*, *ta* nelze v takové funkci uplatnit (**Petr té zavolal.*; **Jarka se s tím zná.*), neutrum ukazovacího pronomina *ten* je z daného pravidla vyňato (*Já to vím.*).⁴⁶

Centrorématická funkce substantivních ukazovacích pronomin je podle P. Adamce poměrně neobvyklá a vyžaduje speciální kontexty (*Možná nám pomůže ten*). V konstrukcích s centrorématickým *to* se toto pronomen často pojí s partikulí (*Nejvíc se mi líbilo právě to.*).⁴⁷

---

⁴⁴ СЕЛИВЕРСТОВА, О. Н., Местоимения в языке и речи, s. 40-42, 51.

⁴⁵ ADAMEC, P., Zájmena a aktuální členění, s. 32.

⁴⁶ Tamtéž, s. 32-33.

⁴⁷ Tamtéž.

Konkurencí *эмо/то* a osobního pronomina třetí osoby se v prostředí české rusistiky zabývá např. Z. Vychodilová, jež upozorňuje na to, že mnohá z teoretických pravidel, která se týkají tohoto tématu, nemusejí být v souladu s praxí. Výpovědi neodpovídající teoretickým postulátům totiž mohou celkem bez problémů v přirozených jazycích fungovat.⁴⁸

Autoři *Mluvnice češtiny 3* také hovoří o konkurenci ukazovacího pronomina a adverbia, pronomina osobního a vztažného, případně elipsy (*Мícháme, а́ж се утво́ри́ ка́ше, до кте́ре.../До ní.../До те.../До те́то ка́ше.../До прохладле́ замича́ме...*).⁴⁹

3.1.3 NEUTRUM UKAZOVACÍHO PRONOMINA ЭТОТ/ТЕН VS. UNIVERZÁLNÍ LEXÉM ЭТО/ТО

Jak jsme si mohli mezi příklady různých autorů (např. P. Adamce, Z. Vychodilové) povšimnout, s přihlédnutím k funkčně-sémantickému charakteru substantivního *эмо/то* lze rozlišovat mezi *эмо/то* ve větách jako *Это мне не нравится. (окно, видео)* a *Это была моя книга*. Formálně vzato má *это* v obou případech větněčlenskou platnost podmětu, zastává tedy funkci, která je vlastní substantivům. Zatímco první věta s *это* by mohla být přepsána také na *Этом/эта мне не нравится. (подарок, женщина)*, v případě věty *Это была моя книга* tuto úpravu provést nelze (*Это был мой стол*). Z. Vychodilová *эмо/то* daného typu nazývá univerzálním lexémem.⁵⁰ Jelikož se domníváme, že by rozdíl mezi *это* v první větě a *это* ve větě druhé mohl být při analýze substantivního *это* v rámci ukazovacího pronomina *этом* snadno opomenut, souhlasíme s jeho zkoumáním mimo *этом*. Podle našeho názoru napomáhá tento přístup nejen k rozlišování jednotlivých nuancí substantivního *это*, ale také k poněkud přehlednější klasifikaci funkcí tohoto výrazu. Analyzujeme-li však větu z díla N. Pomjalovského: *Инспектор с сосредоточенной злобой ходил по классу, ни слова не говоря, а это был дурной признак*, kterou autoři *СРЛЯ*⁵¹ uvádějí v rámci paradigmatu *этом*, zjistíme, že výraz *это* v daném kontextu není součástí tohoto paradigmatu. Toto tvrzení

⁴⁸ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 225.

⁴⁹ DANEŠ, F., Z. HLAVSA a M. GREPL, *Mluvnice češtiny 3: Skladba*, s. 698.

⁵⁰ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 175.

⁵¹ СРЛЯ, s. 1425.

podporuje fakt, že *эмо* podle našeho názoru nelze nahradit výrazem, který součástí paradigmatu *этом* je. Ukazuje se tedy, že jednotliví lingvisté nejsou při vymezení substantivního lexému *эмо* proti substantivnímu neutru ukazovacího pronomína *этом* jednotní a jeho samostatné zkoumání je tedy poměrně složité.

3.2 PŘÍVLASTKOVÉ ЭТО/ТО

Výše uvedené příklady demonstrují substantivní užití pronominálního *то*. Dále uvedeme případy s přívlastkovým *эмо/то*, které je součástí paradigmatu lexému *этом/тен*. Jak konstatuje P. Adamec, pro rozlišování přívlastkového a substantivního *эмо/то* je výchozím bodem syntaktické kritérium.⁵² Jak jsme však uvedli výše, v případě substantivního *эмо/то* může být uplatnění pouze syntaktického kritéria nedostatečné, jelikož se jím neodhalí hranice mezi neutrem ukazovacího pronomína *этом/тен* a lexémem *эмо/то*.

СРЛЯ připisuje přívlastkovému lexému *этом* pět funkcí. První z nich je ukazování na něco, co se nachází v blízkosti mluvčího (I. Turgeněv: *Я живу здесь, в этой линии, вот мой дом, тот серый, трехэтажный.*). Dále lexém *этом* vyčleňuje předmět nebo osobu z výčtu dalších předmětů či osob, což je obvykle doplněno ukazovacím gestem (N. Gogol: *Вот у меня, – говорил он, обращаясь обыкновенно к посетителям, – этот портрет я написал в два дня, эту головку в один день.*). Přívlastkové *этом* rovněž může anaforicky odkazovat v textu (I. Turgeněv: *У ней было много практического смысла, много вкуса и очень много любви к комфорту, много умения доставлять себе этот комфорт.*), ukazovat na něco odehrávající se v nedávné minulosti či blízké budoucnosti (N. Černyševskij: *писал, что надеется в это лето побывать у нас*) a v neposlední řadě ukazovat na synchronnost dějů (M. Lermontov: *Занавес взвился, и в эту минуту застучали стулья в пустой ложе.*)⁵³

Kromě popsané identifikační funkce pronominálního *то* jmenuje P. Adamec funkce sekundární. Konkrétně jde o funkce expresivní a připomínací, které demonstruje na materiálu s přívlastkovým *тен, та, то*. První z nich je možné rozdělit na zesílení emocionality (*Тен Гонза, то же але дрзoun! – Ну и нахал же этот Гонза!*) a zesílení

⁵² АДАМЕЦ, П., Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским, s. 174.

⁵³ СРЛЯ, s. 1425.

intenzity, což znamená snahu přitáhnout pozornost, podtrhnout naléhavost prosby apod. Zesílení intenzity bývá spojeno s určitou emocí jako strach, netrpělivost atd. (*Ten Mirek by už měl vstávat!* – *А Муреку пора бы уже и вставать!*),⁵⁴ objevuje se ve větách s imperativní či optativní modalitou. V ruštině, podle P. Adamce, vystupují v dané funkci ukazovací pronominální výrazy velmi ojediněle, častěji je nahrazují různé partikule nebo substantiva, nezřídka doplněná partikulí *-to* (*Dej na chvíli pokoj té babičce!* – *Да оставь ты ее хоть на минутку в покое, бабушку-то!*).⁵⁵

Pronominální lexémy se schopností zesilovat emocionalitu mohou být kombinovány v češtině s partikulemi *ale, jen, aspoň* apod., v ruštině např. s partikulemi *уж, ну уж, ох уж, хоть бы, только бы*, příznakovou intonací atd. (*Ta Iveta, ta mi už jde na nervy.* – *Эта Ивета мне уже действует на нервы.*). Zvláštním typem je pak spojení ukazovacího lexému se substantivem, které má hodnotící charakter (případně tento význam může nést adjektivum). Za takových podmínek vzniká sekundární predikace (*Ten hlupák to nepochopil.* – *Этот глупец ничего не понял.*, tedy *Он то nepochopil, он je hlupák.* – *Он ничего не понял, он глупец.*).⁵⁶ Kromě rozdílné frekvence pronominálního lexému s emocionální funkcí (v ruštině je nižší) se ruština liší od češtiny také tím, že ve zmíněné funkci figuruje nikoliv lexém *этот*, ale jiné prostředky jako interjekce či partikule (*To sluníčko dnes ale pálí!* – *Ох, ну и печет же сегодня солнышко!*; *Ani ta vlna už není jako bývala!* – *И шерсть-то теперь не такая, как прежде.*), pronomina ve větách se zvláštní intonací (*Ta hanba!* – *Какой позор!*) nebo spojení s lexémem *сколько* (*A těch malin co tam bylo!* – *А малины сколько там было!*).⁵⁷

Druhou funkcí, jak jsme se již zmínili, je podle P. Adamce funkce připomínací. Přívlastkové *это/то* zde připomíná fakta známá adresantu i adresátovi (*Tak do toho Brna jsem nakonec nejel.* – *А в Брно-то я в конце концов так и не поехал.*).⁵⁸ V dané funkci se tedy ukazovací lexém podobá uvozovacím větám typu *как ты помнишь, как мы*

---

⁵⁴ АДАМЕЦ, П., Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским, s. 175.

⁵⁵ Tamtéž, s. 183-184.

⁵⁶ Tamtéž, s. 180-182.

⁵⁷ Tamtéž, s. 182-183.

⁵⁸ Tamtéž, s. 175-176.

*собирались, как мы договорились.*⁵⁹ Funkce napomáhá vytvořit těsnější kontakt mezi adresantem a adresátem. Jak však P. Adamec upozorňuje, daná funkce je specificky českým jevem, který nemá v ruštině přímý ekvivalent (pomineme-li výše popsané uvozovací věty).⁶⁰ Nahrazují ho ruské partikule (zejm. *-то*, ale rovněž *а, так, ну а, ну так, а вот*) nebo hovorové *этом самый*. Přivlastkové *том, этом* lze použít jen tehdy, je-li kromě připomínací funkce přítomen také element identifikace (*Так уж si идёте zahrát ты шахы, а' уж можете јít на то дріві. – Ну так пойдите, поиграйте в шахматы, чтобы уж потом взяться за эти дрова.*).⁶¹

Sekundární funkce jsou těsně spojeny s primárními – expresivní funkce se podle P. Adamce rozvíjejí na základě deixe, funkce připomínací pak na základě anafory, přičemž uplatnění výrazů *ten, та, то* v primární i sekundární funkci zároveň není výjimečné (např. spojení deixe a expresivní funkce: *Ты nádherné záběry! – Какие чудесные кадры!*).⁶²

Existují i situace, v nichž primární funkci ukazovacího *ten, та, то* nelze uplatnit. Jedná se o případy, v nichž je substantivum již dostatečně identifikováno přivlastňovacím pronominem nebo má status propria či předmětu, který se vyskytuje pouze v jednom exempláři – názvy částí těla účastníků komunikace, jejich oblečení apod. (*А ты si ты рuce neумыješ а neумыješ! – А ты все руки никак не вымоешь!*). Zde tudíž dochází k transformaci primární funkce na sekundární.⁶³

Primární funkce je rovněž vyloučena tehdy, označuje-li substantivum celou třídu předmětů (funkce zesílení emocionality: *Аni tu kytičku уж mi nepřineseš! – Ты мне даже уже и цветов-то не приносишь!*; připomínací funkce: *Hezky там было, јен ti komáři kdyby там nebyli! – Чудесное было бы место, не будь там этих комаров!*).⁶⁴

---

⁵⁹ АДАМЕЦ, П., Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским, s. 184.

⁶⁰ Тамtéž.

⁶¹ Тамtéž, s. 185-186.

⁶² Тамtéž, s. 177.

⁶³ Тамtéž.

⁶⁴ Тамtéž.

P. Adamec také předpokládá, že se přívlastkový lexém, jenž vyznačuje referenci či má připomínací funkci, vyskytuje u všech aktuálněčlenských funkcí (diatematické – *Tu knihu mi Monika vrátila.*; anaforickotematické – *Monika mi tu knihu vrátila.*; rematické – *Monika mi vrátila tu knihu.*). Naproti tomu přívlastkový lexém s expresivní funkcí stojí výhradně na začátku věty a váže se na substantiva ve funkci tématu (diatématu). V ostatních aktuálněčlenských funkcích přívlastkové *ten, ta, to* uplatnit nelze (*Vářit umí ta naše maminka.* – tento případ je nutné odlišovat od *Vářit umí, ta naše maminka.*), případně dochází ke změně funkce (*Vážně mě našťval ten Honza.* – změna expresivizační funkce na připomínací).⁶⁵

V příkladech, uvedených v *SSJČ*, se přívlastkové *to* pojí s připomínací, zdůrazňovací, expresivní a rozlišující funkcí nebo se vyskytuje v ustálených spojeních.

V rámci připomínací funkce odkazuje *to* ve funkci adjektiva na osobu či věc, o níž se již mluvilo nebo je známá (*SSJČ* příklad s *to* neuvádí, patřila by sem např. výpověď typu *kam dáme to kladivo?*). Tento jev lze najít (někdy nadbytečně) také v hovorové češtině, kde má připomínací, ale také vytýkáci či zdůrazňovací význam (v *SSJČ* opět příklad s neutrem ukazovacího lexému *ten* chybí, jako příklad tedy můžeme uvést *celé to představení tu nebyl*).⁶⁶

Druhou funkcí rodového *to* může být rozlišující ukazování či odkazování. Má tedy (třebaže oslabenou) schopnost ukazovat na blízkou či vzdálenější osobu či věc (navrhujeme *to auto u sloupu je naše*).⁶⁷

Neutrum ukazovacího lexému *ten* se dále užívá pro expresivní zdůraznění třetího stupně přídavných jmen (navrhujeme *to je to nejkrásnější přání*). Expresivita v řeči obecně pomáhá mluvčímu vyjádřit city a zaujetí (*to sluníčko dnes hřeje!*). Vyskytuje se v hovorových, obvykle ustálených, slovních spojeních, kde má podíl na zpodstatnění přídavného jména, přívlastňovacího zájmena apod. (*to je to celé*). *To* je dále přítomno ve

---

⁶⁵ ADAMEC, P., *Zájmena a aktuální členění*, s. 34.

⁶⁶ *SSJČ*.

⁶⁷ Tamtéž.

slovním spojení *to samé* (*to je zase to samé, jak to bylo*), zmenšuje míru věcí ve smyslu ani mnoho, ani málo (navrhujeme *nějaké to penny nám v bance ještě zbývá*).⁶⁸

3.3 SHRnutí

Jelikož jsme si během studia odborné literatury všimli nejednotné terminologie, rozhodli jsme se předložit vlastní stanovisko. Pomocí syntaktického kritéria dělíme pronominální *emo/to* (přičemž slovem *pronominální* odlišujeme daný výraz od formálně shodného partikulárního *emo/to*) na přívlastkové (ve funkci adjektiva, rodové) a substantivní (ve funkci substantiva: rodové; lexém *emo/to*), z funkčně-sémantického hlediska je pak dále možné vyčlenit ze substantivního *emo/to* univerzální lexém *emo/to*, který stojí mimo paradigma pronomina *emom/ten*. Ústředním bodem naší práce je pronominální lexém *emo/to* a partikule *emo/to*. Pro lepší vzhled do problematiky se však zmiňujeme také o rodovém *emo/to* (ať už v jeho přívlastkové, či substantivní realizaci).

V této podkapitole jsme se nejprve zabývali problematikou slovnědruhov^é platnosti výrazu *emo/to*. Na základě ruské odborné literatury jsme zjistili, že *emo* může být pokládáno za partikuli, ukazovací výraz, neutrum ukazovacího pronomina *emom* či adverbium. Literatura české provenience pak slovu *to* přisuzuje status partikule, ukazovacího pronomina, ukazovacího adverbia či interjekce.

Ústřední část podkapitoly jsme věnovali *emo/to* pronominálního charakteru. Zjistili jsme, že jádrem kvalitní analýzy je oddělení zájmenného *emo/to* od částicového, přičemž výchozím bodem této operace je endoforické a exoforické odkazování, jež společně se schopností být větⁿým členem dominují vlastnostem pronominálního *emo/to*.

Ačkoliv slovníky daný pronominální výraz obvykle popisují jako neutrum pronomina *emom/ten*, ukazuje se, že od jeho rodového užití je vhodné odlišovat univerzální lexém *emo/to*. Pomocí syntaktického kritéria tak lze *emo/to* diferencovat na přívlastkové a substantivní, z funkčně-sémantického hlediska je pak dále možné vyčlenit ze substantivního *emo/to* univerzální lexém *emo/to*, který stojí mimo paradigma pronomina *emom/ten*.

Mezi funkcemi substantivního *emo* je v odborné literatuře uvedeno odkazování na hranici dvou vět, kdy věta druhá vysvětluje větu první, dále odkazování k něčemu, co

---

⁶⁸ SSJČ.

bylo či bude v textu zmíněno. Substantivní *эмо* rovněž zobecňuje výčet, který mu předchází a vyčleňuje osobu z výčtu osob.

Literatura české provenience popisuje odkazování substantivního *to* k časovému úseku, dále jeho zdůrazňovací a expresivní funkci, schopnost souhrnně odkazovat nebo signalizovat střídání jevů. Rovněž se substantivní *to* vyskytuje ve dvojici *to – ono*, v ustálených spojeních či vystupuje jako neurčitý podmět.

Při popisu funkcí substantivního *эмо* jsme vycházeli zejména z díla J. V. Padučevové, která operuje syntaktickým hlediskem (samostatné užití *эмо*, *эмо* jako pomocný člen) a typem reference. Toto jsme doplnili pracemi P. Adamce, jenž referenci považuje za primární funkci pronominálního výrazu.

Dále jsme se zabývali přívlastkovým *эмо/то*. Funkce ruského *эмо* ve funkci adjektiva jsou ukazování na blízký předmět (vzhledem k mluvčímu), vyčleňování něčeho z výčtu, anaforické odkazování v textu, odkazování k něčemu, co se odehrálo (odehraje) v nedávné minulosti (v blízké budoucnosti), ukazování na synchronnost dějů.

Čeští lingvisté jmenují připomínací funkci přívlastkového *то* (jedná se o odkazování k osobě, která byla v textu již zmíněna), zdůrazňovací, rozlišující a expresivní funkci či výskyt přívlastkového *то* v ustálených spojeních.

Taktéž jsme se věnovali konkurenci *эмо/то* a osobního pronomina třetí osoby.

V následující podkapitole provedeme analýzu jazykového materiálu získaného z *Českého národního korpusu*, konkrétně výrazu *эмо/то* s pronominální slovnědruhovou příslušností.

4. ANALÝZA JAZYKOVÉHO MATERIÁLU Z KORPUSU: PRONOMINÁLNÍ ЭТО/ТО

V této podkapitole bude popsán a analyzován jazykový materiál vytěžený z paralelního korpusu, který je součástí *Českého národního korpusu*. Jedná se o ruskou beletrii 2. poloviny 20. století a její překlady do češtiny. Tento materiál bude nejprve rozdělen do dvou hlavních skupin. Do první skupiny budou zařazeny případy, kdy je ruské *эмо* přeloženo do češtiny jako *to*. Druhou skupinu budou tvořit takové překlady, ve kterých je ruské *эмо* přeloženo jiným způsobem.

Následně, vycházejíce z prací J. V. Padučevové, identifikujeme pronominální *эмо/то* a partikuli *эмо/то*. Našimi základními kritérii, která doloží pronominálnost studovaného výrazu, jsou jeho větněčlenská platnost a endoforické či exoforické odkazování. Výraz *эмо/то*, jenž těmto požadavkům nebude vyhovovat, budeme pokládat za partikuli.

Dalším krokem naší analýzy bude roztřídění ruských textů podle kolokace výrazu *эмо*. Ke kategorizaci jazykového materiálu tedy bude využito syntaktické kritérium, v některých případech v kombinaci s kritériem slovnědruhovým. Takto získáme základní typy ruských konstrukcí, pro které je charakteristické, že jsou do češtiny přeloženy konstrukcemi stejného typu. Českým překladovým ekvivalentem ruského *эмо* je ve všech konstrukcích výraz *то*. S cílem zjistit, vyplývá-li takový překlad z individuálního přístupu překladatele, či jde-li o jediný možný ekvivalent, pokusíme se o překladovou diferenci.

Cílem podkapitoly je určit větněčlenskou platnost pronominálního *эмо/то*, ověřit jeho participaci na endoforickém či exoforickém odkazování⁶⁹ a tím potvrdit jeho pronominální charakter.

Při kategorizaci excerpovaného materiálu jsme odfiltrovali ty případy, v nichž se překladatel rozhodl část textu nepřekládat a zcela ho vynechat. Překlad tak nekoresponduje s ruským originálem, poněvadž úsek českého textu, potřebný pro analýzu, chybí. Jako příklad takového postupu může posloužit:

<p>– <i>Мистер Калинин произнес это слово по-русски (получилось: because they there... poshalivayut), пощелкал пальцами и перевел этот специфический глагол как "hold up" – Настоящие бандиты.</i></p>
--

<p><i>Mister Kalinkins luskl prsty a přeložil ten výraz jako hold-up, loupit.</i></p>
---

tabulka 0⁷⁰

Nalezli jsme tyto typy konstrukcí:

1. typ: Konstrukce s verbonominálním predikátem, kde substantivní *эмо/то* zastává funkci podmětu. Sponové sloveso na sebe váže:

⁶⁹ Reference je v textech označena podtržením, typ konstrukce pak tučným písmem.

⁷⁰ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

substantivum:

*и вдруг четко различил фразу на английском языке, которую хриплый голос пропел где-то совсем рядом с моим ухом: (...) **Это** и был знак, которого я ждал.*

*a náhle jsem jasně zaslechl anglický zpěv, který vyluzoval chraplavý hlas kdesi u mého ucha: (...) **To** bylo znamení, na které jsem čekal.*

tabulka a)⁷¹

Lexém *это/to* zde má status jednoho z hlavních členů binominativní věty. Dokladem je to, že spona *быť* se gramaticky shoduje s druhým hlavním členem, tedy substantivem *знак/znamení* a nikoliv s lexémem *это/to*. Tento příklad řadíme mezi konstrukce, kde lexém *это/to* vystupuje ve větňčlenské platnosti podmětu a druhý komponent věty je součástí jmenného predikátu. J. V. Padučevová se však, jak zmiňujeme v teoretické části, s takovým názorem neztotožňuje. Náš důvod pro začlenění binominativních vět do konstrukcí prvního typu je, že se svou formou nejvíce podobají právě těmto konstrukcím.

Ruské *это* i české *to* stojí v pozici před verbem, což pro českou stylisticky neutrální větu není podle Z. Vychodilové typické, výraz *to* zde má příznak zdůraznění.⁷²

Dále si všímáme rozdílu mezi ruskou a českou anaforou. Zatímco ruské *это* odkazuje k antecedentu vyjádřenému jmennou frází, český antecedent je deverbálním substantivem mužského rodu.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Považoval jsem to za znamení, na které jsem čekal.* Jedná se o volnější překlad, kdy lexém *to* získává roli přímého předmětu.

adjektivum:

*Тогда я назвал его „Я“, но сейчас, может быть, я назвал бы его „У“. Но **это** не важно.*

*Tehdy jsem ten prostor nazval „Já“, teď bych ho možná už nazval „U“. Ale **to** není důležité.*

tabulka b)⁷³

⁷¹ ПЕЛЕВИН, В., *Чанаев и Пустота*.

⁷² VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 204.

Tento příklad dokládá to, že vyjádření antecedentu se může pohybovat i ve vyšším plánu, tedy nad úrovní slova (v daném případě se jedná o souvětí), přičemž za centrum tohoto antecedentu pokládáme možnou změnu názoru mluvčího.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Ale na tom nezáleží*. Domníváme se, že takový překlad by byl adekvátní a v jeho uplatnění neshledáváme zásadních překážek.

pronomen:

<i>Александра Эрнестовна, вы меня узнаете? <u>Это</u> же я!</i>
<i>Poznáváte mě, Alexandro Ernestovno? <u>To</u> jsem přece já!</i>

tabulka c)⁷⁴

Tento příklad reprezentuje exoforickou referenci, tedy deixi. Lexém *это/to* odkazuje na osobu, na účastníka komunikace. Povahou se daná konstrukce řadí k binominativním větám, ačkoliv o gramatické shodě v rodové oblasti druhého komponentu, tedy bezrodého pronomina *я*, a spony *бýt* hovořit nelze, a to ani při převedení konstrukce do minulého času (*Это был/была я.*; *To jsem byl/byla přece já.*). Rodová koncovka (nulová; *-a*) je zde určována kontextem. Stále je však mezi verbem *jest* a druhým komponentem *я* shoda v osobě a čísle, která je sblížíje.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Vždyť mě přece znáte!* Takový překlad by byl příliš volný. Domníváme se, že tady je dodržení formálně ekvivalentní konstrukce zcela namístě.

---

⁷³ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

⁷⁴ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

numerale:

Только непонятно, почему он четвертый? Он же тогда третий выходит. – А про подсудимого забыл? – спросил Володин. – Про того, кого они судят? Ты же не можешь сразу из своего прокурора стать своим адвокатом. Хотя секундочку подсудимым надо побыть. Вот это и есть третий.

Jenom nechápu, proč je čtvrtý? To by teda snad měl být třetí, ne? – A na vobžalovanýho si zapomněl? – zeptal se Volodin. – Na toho, koho souděj? Ty se přece nemůžeš ze svýho prokurátora stát rovnou svym advokátem. Musíš být aspoň chvílku taky vobžalovanej. No a to je ten třetí.

tabulka d)⁷⁵

Zde lexém *эмо/то* odkazuje na antecedent vyjádřený substantivizovaným adjektivem v instrumentálu (pro ruštinu), či v nominativu (pro češtinu).

Návrh překladu jinou konstrukcí: *No a toho počítám jako třetího*. Ačkoliv je náš překlad volnější, jeho uplatnění by bylo teoreticky možné.

adverbium:

– Вы кто? Поклонник-любитель? Эмо хорошо.

Kdo jste? Ctitel a fanoušek? To je dobře.

tabulka e)⁷⁶

Tento příklad opět reprezentuje anaforickou funkci lexému *эмо/то*, který v ruštině odkazuje k antecedentu vyjádřenému dvěma substantivy spojenými tiretem, přičemž obě (stejně jako v češtině) jsou vyjádřeny maskulinem singuláru v nominativu. Čeština však turet nahrazuje konjunkcí *a*.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Skvěle*. Původní konstrukci jsme zde nahradili konstrukcí s neverbálním predikátem. Ačkoliv při našem překladu dochází k posunu v expresivitě (resp. intenzitě hodnocení), domníváme se, že je adekvátním ekvivalentem originálního textu.

⁷⁵ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

⁷⁶ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

predikativum:

– *А зачем этих внутренних ментов валить? – вмешался Шурик. – Зачем это надо, когда им отстегнуть можно?*

– *Аle proč chceš furt ty vnitřní fyzly střílet? – zapojil se Šurik. – K čemu **je to dobrý** ty vole, dyž je můžeš uplatit?*

tabulka f)⁷⁷

V českém překladu bylo predikativum, jež je součástí verbonominálního predikátu, nahrazeno adjektivem. Ruský i český postcedent *эмо/то* odkazuje k infinitivu verba.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Proč bys něco takového dělal, když je můžeš uplatit?* Náš překlad je poměrně volný, jeho uplatnění je však možné.

předložkovou vazbu:

– *Орден желтого флага действительно существует, но это совсем из другой области.*

– *Řád žlutého praporu skutečně existuje, ale to už je zase úplně z jiného soudku.*

tabulka g)⁷⁸

V tomto příkladě odkazuje substantivní lexém *эмо/то* k faktu, že jmenovaný druh řádu skutečně existuje. Ačkoliv je zde lexém *to* zjevně součástí frazeologismu, zařazení jeho ruského protějšku mezi frazeologismy by mohlo být předmětem diskuze. Jelikož se nám nepodařilo takové heslo ve frazeologických slovnících nalézt, za frazeologismus ho nepokládáme. Na tomto místě je vhodné zmínit, že někteří lingvisté považují frazeologismy za nedělitelnou lexikální jednotku a s vytýkáním výrazu *to*, které probíhá při popisu jeho odkazovací funkce, by pravděpodobně nesouhlasili. Frazeologie a odlišení frazémů od nefrazémů není předmětem naší práce, proto se o této problematice zmíníme jen okrajově.

Například podle F. Čermáka pravidla dodržovaná v běžném jazyce ve frazémehch neplatí, tudíž není možné je při analýze systematicky využít. To, co se zdá být pádem,

⁷⁷ ПЕЛЕВИН, В., *Чанаев и Пустота*.

⁷⁸ Тамtéž.

tedy ve frazému pádem není, totéž platí mimo jiné také o větných členech či slovních tvarech, které nelze pokládat za tvary výrazů stojících v pozadí. F. Čermák zde hovoří o všudypřítomné anomálnosti, která brání využít řádné analýzy frazému a vycházet z kritérií pravidelného jazyka. Ačkoliv F. Čermák připouští, že tato kritéria lze uplatnit na úrovni komponentů k vystižení vnější podobnosti s komponenty pravidelného jazyka, zdůrazňuje, že taková analýza ve skutečnosti nic nevyovídá o složení či povaze frazeologismu.⁷⁹ Domníváme se však, že vydělení *эмо/то* v rámci studia jeho odkazovací funkce možné je, neboť jsme toho názoru, že tato schopnost výrazu *эмо/то* je i přes jeho příslušnost k frazému více než patrná (alespoň v rámci příkladů, se kterými pracujeme).

Také Z. Vychodilová se lexému *эмо/то* ve frazeologismech (idiomatických výrazech) věnuje. Podle ní jsou ruské ekvivalenty českých frazémů dosti různorodé. Lze mezi nimi najít poměrně málo frekventované doslovné paralely (*это вещь – to je věc*), formálně odlišné frazémy obsahující lexém *это* či *то* (*что с возу упало, то пропало – co je pryč, to je pryč*), sémanticky oslabený lexém *дело*, partikuli *-то* nebo formálně odlišné funkční analogie. Situace, kdy český funkční ekvivalent je formálně odlišný od ruského *это* (případně *то*) a výraz *то* vůbec neobsahuje, je vcelku ojedinělá.⁸⁰

Návrh překladu jinou konstrukcí: *...ale to už se týká něčeho jiného*. Ačkoliv by byl takový překlad možný, domníváme se, že původní verze tvořená frazeologismem je přirozenější, a tudíž vhodnější.

2. typ: Konstrukce, kde se pojí substantivní lexém *эмо/то* s verbem. *Эмо/то* je v těchto větách předmětem:

<p>– Ух, как же вы все меня достали. Вали отсюда, дядя Степа. Без тебя тошно. И так она это искренне, убедительно сказала, что Николас забрал просроченный йогурт и растерянно пошел к выходу.</p> <p>„Вы byste mě všichni uštvali. Выпадни, strejdo, i tak je mi zle.“ Řekla to tak upřímně a přesvědčivě, že Nicholas popadl prošlé jogurty a zmateně zamířil ven.</p>
---

tabulka h)⁸¹

⁷⁹ ČERMÁK, F., *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and generalphraseology*, s. 26.

⁸⁰ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 217.

⁸¹ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

V originálu i překladu má lexém *эмо/то* akuzativní formu, je tedy přímým předmětem. Jak jsme již zmínili výše, lexém *эмо/то* je schopen anaforicky odkazovat nejen k lexému, ale také k vyšším celkům, což je i tento případ.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Znělo to tak upřímně...* Třebaže je náš překlad volnější než původní verze, domníváme se, že je odpovídající.

3. typ: Konstrukce, kde je substantivní lexém s verbem ve vzájemné mluvnické shodě. Lexém *эмо/то* zde zastává roli sémantického subjektu, zároveň i gramatického podmětu:

А в сердце сквознячком гуляла тревога, приоткрывала двери, пошевеливала портьеры. Но и это пройдет.

V srdci se mu proháněl průvan, strach pootvíral dveře, rozhýbával závěsy. Ale i to přejde.

tabulka ch)⁸²

Z hlediska endoforické reference je zde lexém *эмо/то* postcedentem, z hlediska větněčlenské příslušnosti má funkci podmětu. Rovněž je v konstrukci tohoto typu sémantickým subjektem, přičemž s verbem v predikátu je ve vzájemné mluvnické shodě. Verbum má tedy formu třetí osoby singuláru.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Ale i to bude v pořádku.* Takový překlad pokládáme za adekvátní.

4. typ: Konstrukce s nevyjádřeným sémantickým subjektem, gramatický podmět *эмо/то* je však vyjádřen:

Вон они, билеты: длинные, черные листы бумаги. Погодите, в них же дырки! Это преследуется по закону!

Tady jsou jízdenky: dlouhé černé pruhy papíru. Počkat, jsou proštípnuté! To se trestá podle zákona.

tabulka i)⁸³

⁸² ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

⁸³ Тамtéž.

Substantivní lexém *эмо/то* je podmětem a anaforicky odkazuje k antecedentu, v tomto případě vyjádřenému ruským substantivem ženského rodu, v češtině pak adjektivem. Na rozdíl od konstrukce třetího typu nemá lexém *эмо/то* status sémantického subjektu, který je v konstrukci čtvrtého typu nevyjádřený.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *To je trestné!* Zde tedy navrhuje překlad logickým vyvozením. Položíme-li si otázku *Proč se to trestá podle zákona?*, můžeme odpovědět: *Protože je to trestné!*.

5. typ: Konstrukce, kde substantivní lexém *эмо/то* zastává funkci gramatického podmětu, sémantickým subjektem je však jiný komponent věty:

– он из всех сил пихал обоих своих спутников, словно пытаясь привести их в чувство. Отчасти ему это удалось – худой блондин с коком что-то запричитал и стал раскачиваться, как на молитве.

– ze všech sil šřouchal do svých druhů a snažil se přivést je k vědomí. Částečně se mu to dařilo – hubený blondýn s načesanou kšticí hlasitě zanaříkal a začal se pohupovat jako při modlitbě.

tabulka j)⁸⁴

Tento příklad demonstruje situaci, kdy substantivní lexém *эмо/то* v roli postcedentu odkazuje k antecedentu vyjádřenému frazémem, zejména k jeho dějové podstatě. Podmět *эмо/то* a jeho predikát jsou v takových konstrukcích ve vzájemné mluvnické shodě, přičemž však lexém *эмо/то* není sémantickým subjektem. Tím je v našem příkladě pronomen *он* v dativu.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Částečně uspěl...* Tento překlad se nám jeví jako vhodný substitut původní verze.

⁸⁴ ПЕЛЕВИН, В., *Чанаев и Пустота*.

6. typ: Tento typ konstrukce, na rozdíl od předchozích, obsahuje *эмо/то* ve funkci adjektiva, je tedy vázáno na substantivum a plní roli shodného přívlastku:

– *Пошаливают. (Снова это непередаваемое ни на один известный Николасу язык слово!).*

Жenom špásujou. (Zase то слово, непередаваемое до jakéhokoli Nicholasovi známého jazyka!)

tabulka k)⁸⁵

Neutrum ukazovacího lexému *эмом/тен* je v takových konstrukcích součástí lexikálního opakování. To znamená, že postcedent složený z přívlastkového *эмо/то* a substantiva odkazuje k předešlé části textu. Fakt, že se o dané části již hovořilo a je tedy známá, zde zdůrazňuje právě neutrum *эмо/то*, přičemž postcedentní substantivum je hyperonymem výrazu v antecedentu. V ruském originálu jsou mezi shodný přívlastek a jeho řídicí substantivum vloženy další výrazy (tzv. obmykání), naproti tomu v češtině jsou tato slova v bezprostředním sousedství.

Návrh překladu jinou konstrukcí: *Zase to, co Nicholas není schopen přeložit do jakéhokoli jemu známého jazyka!! Zase slovo, které...* V tomto případě jsme adekvátní variantu překladu nenalezli, doporučujeme tedy ponechat původní konstrukci. Oba naše návrhy působí neúplně. Obzvláště patrné je to ve druhém případě, kde absence výrazu *то* způsobuje nemalé posunutí významu. Analyzujeme-li obsah původního překladu, *zase то слово* naznačuje zmínění toho samého slova již v minulosti. Vynecháním *то* věta získává význam opakování situace – Nicholas v minulosti slyšel nějaké pro něho neznámé slovo, nyní se tato situace opakuje, tentokrát však nerozumí slovu *špásujou*.

4.1 SHRNUTÍ A ZÁVĚRY

Cílem této podkapitoly bylo pomocí analýzy jazykového materiálu, vytěženého z *Českého národního korpusu*, určit větněčlenskou platnost pronominálního *эмо/то*, identifikovat typ konstrukce, k níž náleží, ověřit jeho participaci na endoforickém či exoforickém odkazování a tím potvrdit jeho pronominální charakter.

V rámci této podkapitoly jsme pracovali pouze s paralelními texty, ve kterých je ruské *эмо* přeloženo českým *то*, přičemž ruská konstrukce byla přeložena do češtiny konstrukcí stejného typu. Na základě syntaktického kritéria, které bylo v některých

⁸⁵ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

případech kombinováno s kritériem slovnědruhovým, jsme dané paralelní texty kategorizovali do šesti základních typů konstrukcí:

1. typ: Konstrukce s verbonominálním predikátem, kde substantivní *əmo/to* zastává funkci podmětu.
2. typ: Konstrukce, kde se pojí lexém *əmo/to* s verbem. *Əmo/to* je v těchto větách předmětem.
3. typ: Konstrukce, kde je lexém *əmo/to* s verbem ve vzájemné mluvnické shodě. Lexém *əmo/to* zde zastává roli sémantického subjektu, zároveň i gramatického podmětu.
4. typ: Konstrukce s nevyjádřeným sémantickým subjektem, gramatický podmět *əmo/to* je však vyjádřen.
5. typ: Konstrukce, kde lexém *əmo/to* zastává funkci gramatického podmětu, sémantickým subjektem je však jiný komponent věty.
6. typ: *Əmo/to* je vázáno na substantivum a plní roli shodného přívlastku.

V konstrukci prvního až pátého typu jsme identifikovali substantivní *əmo/to*, zatímco v konstrukci posledního, tedy šestého, typu má *əmo/to* adjektivní charakter – zastává syntaktickou funkci přívlastku, typickou pro adjektiva.

Z našeho výzkumu vyplývá, že pronominální *əmo/to* může mít status podmětu, předmětu či přívlastku. Podmětová a předmětná pozice, charakteristická pro substantiva, je v rámci pronomin vlastní pronominům substantivním. Role přívlastku pak náleží pronominům adjektivním. U všech pronominálních *əmo/to*, se kterými jsme v této podkapitole pracovali, byla prokázána participace na endoforické, případně exoforické, referenci.

S cílem zjistit, vyplývá-li překlad z individuálního přístupu překladatele, nebo zda jde o jediný možný ekvivalent, jsme se pokusili o překladovou diferenci vět, reprezentujících různé typy konstrukcí. Zjistili jsme, že ve většině případů přeložit konstrukci jednoho typu konstrukcí jiného typu lze, mnohdy však za cenu volnějšího překladu a z toho vyplývající hrozby přílišného zásahu překladatele do díla. Mezi původními překlady jsme rovněž našli takové, o kterých se domníváme, že jsou nejvhodnější a překlad jinými konstrukcemi by uškodil kvalitě překladu.

5. PŘEKLAD RUSKÉHO ЭТО DO ČEŠTINY

Hypotézu, že nejčastějším formálním ekvivalentem ruského *эмо* je české *to*, dokládá např. aplikace *Treq* (*Český národní korpus*), která výraz *to* (příp. *To*) ve frekvenčním seznamu překladových ekvivalentů ruského *эмо* umisťuje na první dvě pozice.⁸⁶ Jelikož výsledky dané aplikace považujeme pouze za orientační, porovnáme je s výsledky našeho výzkumu. V excerpovaném materiálu jsme v 1 685 hitech našli jen cca 500 českých překladů s jiným ekvivalentem ruského *эмо*. Překlady, které obsahují český ekvivalent *to*, jsme se zabývali již v podkapitole *Analýza jazykového materiálu z korpusu: pronominální эмо/то*. V této práci budeme dále pokračovat v podkapitole *Překlady jiným typem konstrukce*. V následující podkapitole *Překlady konstrukcemi neobsahujícími to* pak provedeme analýzu případů s jinými českými překladovými ekvivalenty.

5.1 PŘEKLADY JINÝM TYPEM KONSTRUKCE

Doposud jsme pracovali převážně s případy, kdy byla v originálu i překladu uplatněna konstrukce stejného typu. Nyní se zaměříme na překlady jiným typem konstrukce. Stále tedy budeme pracovat s pronominálním *эмо/то*, což opět budeme prokazovat jeho participací na endoforickém či exoforickém odkazování (ukazování) a současně jeho větněčlenskou platností. Cílem této podkapitoly je identifikovat překladovou diferenci a stanovit, zda se ve vybraných textech jedná o jediné možné ekvivalenty, nebo individuální řešení překladatele.

Nalezli jsme tyto překladové difference:

1. Konstrukce prvního typu přeložená konstrukcí druhého typu:

<i>Черты ее окаменели и заострились, и давно уж никто не <u>говорил</u>: „О!“ при встрече с ней, да ей <u>это</u> было и не нужно...</i>
--

<i>Rysy jí ztvrdly a vyostřily se – dávno už nikdo <u>nepronášel</u> „Ó!“, když se s ní setkal, a ona <u>to</u> ani <u>nepotřebovala</u>...</i>
---

tabulka A)⁸⁷

⁸⁶ Viz Vavřín, M. – Rosen, A., *Treq*.

⁸⁷ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

V tomto příkladě je ruská konstrukce, tvořená substantivním *эмо* v roli podmětu a verbonominálním predikátem, přeložena českou konstrukcí, která je charakteristická spojením verba (zde třetí osoby singuláru) se substantivním *to*, jenž má funkci přímého předmětu. Nehledě k různé větněčlenské platnosti výrazů *эмо/to*, oba anaforicky odkazují zpětně k dějovému antecedentu.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *...a pro ni to koneckonců ani nebylo důležité...*

2. Konstrukce prvního typu přeložená konstrukcí třetího typu:

<i>– Я согласен, – сказал я, садясь напротив, – все <u>это</u> замечательно, <u>водovorot</u> <u>мыслей</u> и так далее.</i>
--

<i>– Souhlasím, – řekl jsem a usedl naproti němu, – všechno <u>to</u> <u>zní</u> nádherně, <u>vír myšlenek</u> a tak dále.</i>
--

tabulka B)⁸⁸

V obou konstrukcích je lexém *эмо/to* doplněn pronominem *все/всё*, se kterým tvoří podmět. Rozdíl spočívá v překladu verbonominálního predikátu, charakteristického pro konstrukci prvního typu, verbem ve formě třetí osoby singuláru. Lexém *to* a verbum jsou zde ve vzájemné mluvnické shodě.

Z hlediska reference je lexém *эмо/to* antecedentem, který kataforicky odkazuje k následující části textu, jež ho upřesňuje, vysvětluje. *Эмо/to* plní sumarizující funkci.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *...všchno je to nádherné, vír myšlenek a tak dále*. Přestože je náš návrh gramaticky správný, domníváme se, že původní překlad má blíže ke komunikačnímu úzu, zní tedy pro češtinu přirozeněji.

---

⁸⁸ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

3. Konstrukce prvního typu přeložená konstrukcí pátého typu:

*Вообще, думал я, самое странное, что я полагаю, будто женщине нужно что-то иное. Да и что же? Какие-то сокровища духа? (...) Вот это уже **интересно**, подумал я, ведь если не врать самому себе, я именно так и думаю.*

*Stále se nemohu zbavit dojmu, že ženy snad přece jen touží ještě po něčem jiném. No ano, ale po čem? Snad ne po nějakých pokladech ducha? (...) Tak to **by mne** tedy doopravdy **zajímalo**, pomyslel jsem si, vždyť jestliže si nechci nic nalhávat, tak to je přece přesně to, co si myslím.*

tabulka C)⁸⁹

Ruská konstrukce složená z podmětu *это* a verbonominálního predikátu je v češtině nahrazena konstrukcí s lexémem *to* rovněž ve větňčlenské platnosti podmětu, dále verbem ve třetí osobě singuláru, které je doplněno pomocným verbem *by*, a sémantickým subjektem vyjádřeným akuzativem pronomina *já*. Substantivní lexém *это/to* jako postcedent odkazuje k antecedentu *что же/по чем* (ve smyslu *po чем jiném ženy touží*).

Návrh překladu stejnou konstrukcí: ...*Tak to už je tedy doopravdy zajímavé*,... Zde se ze stejného důvodu jako u případu 2. kloníme spíše k původnímu překladu.

4. Konstrukce druhého typu přeložená konstrukcí prvního typu:

*Мир делается реальным и нереальным, я это все хорошо **понимаю**.*

*Svět se stává skutečným a neskutečným, to všechno mi **je** naprosto **jasné**.*

tabulka D)⁹⁰

Jak je popsáno výše, v našem jazykovém materiálu jsme našli případy, kdy byla konstrukce prvního typu přeložena konstrukcí typu druhého. Tento postup je možné pojmout také v opačném pořádku. Konstrukci tvořenou lexémem *это* s funkcí přímého předmětu, který je vázán na predikát v první osobě singuláru tedy přeložíme konstrukcí, kde je *to* podměttem a náleží k verbonominálnímu predikátu. *Это/to* je v tomto příkladě doplněno pronominem *все/всё* a zastává roli postcedentu.

⁸⁹ ПЕЛЕВИН, В., *Чанаев и Пустота*.

⁹⁰ Тамtéž.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *Svět se stává skutečným a neskutečným, to všechno dobře chápu.*

5. Konstrukce třetího typu přeložená konstrukcí prvního typu:

*Холмы, летний вечер – все **это** исчезло; вокруг была густая тьма, и в этой тьме вокруг нас, насколько хватало глаз, горели яркие пятна костров.*

*Корце, letní večer – **to** vše **bylo** rázem **pryč**. Kolem nás byla hustá tma a v ní, jestli mne nešálil zrak, plála jasná světla ohňů.*

tabulka E)⁹¹

Ruská konstrukce, v níž se lexém *это* v pozici podmětu pojí s plnovýznamovým verbem s funkcí predikátu (příčemž jsou tyto komponenty ve vzájemné mluvnické shodě), je do češtiny převedena spojením *to* s verbonominálním predikátem. Lexém *это/to* je doplněn pronominem *все/все* a má sumarizující funkci. Jak jsme se zmínili v naší teoretické části, s termínem sumarizující *это* pracuje např. Z. Vychodilová či J. V. Padučevová. Připomeňme, že J. V. Padučevová považuje lexém v takovém kontextu za pomocný člen, nikoliv za samostatné *это*.

Это/to je v tomto případě postcedentní, odkazuje zpět k antecedentu vyjádřenému dvojicí substantiv.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *Корце, letní večer – to všechno rázem zmizelo.*

6. Konstrukce třetího typu přeložená konstrukcí druhého typu:

*Поверхность поля, по которому неслась наша коляска, сделалась куда менее ровной, чем в начале нашей скачки, – иногда нас подбрасывало высоко в воздух вместе с коляской, и я уже стал опасаться, что для кого-то из наших **это** **кончится** сломанной шеей.*

*Povrch planiny, po níž bryčka uháněla, už teď zdaleka nebyl tak rovný jako na začátku našich dostihů – občas nás nerovnosti vymrštily i s bryčkou vysoko do vzduchu a já už jsem začínal mít strach, že **to** někdo **odskáčeme** zlomeným vazem.*

tabulka F)⁹²

⁹¹ ПЕЛЕВИН, В., Чапаев и Пустота.

⁹² Tamtéž.

Zatímco ruská konstrukce obsahuje substantivní *эмо* ve funkci podmětu a verbum, které se s *эмо* gramaticky shoduje, v českém překladu se *to* přesouvá do pozice přímého předmětu a s verbem, na něž se váže, ve vzájemné mluvnické shodě není.

Český antecedent je v našem příkladě tvořen substantivem, které má současně platnost podmětu a sémantického subjektu, a plnovýznamovým verbem se statusem predikátu. Oba zmíněné slovní druhy (tedy substantivum v podmětu a verbum v predikátu) jsou ve vzájemné mluvnické shodě. Lexém *эмо/to* je v rámci anaforického odkazování postcedentem.

Zde považujeme za vhodné se blíže zaměřit na povahu ruského antecedentu, jenž reprezentuje jednočlenné věty s predikátem, vyjádřeným plnovýznamovým verbem ve formě třetí osoby singuláru. Sémantický subjekt zde není vyjádřen. Tato konstrukce je v ruštině běžná, naopak v češtině se uplatňují jiné ekvivalenty – např. lexém *to*. Ten zde pak zastává funkci tzv. neurčitého podmětu⁹³ (někdy je užití neurčitého podmětu *to* fakultativní),⁹⁴ což lze považovat za jednu z nejvýznamějších systémových odlišností mezi ruštinou a češtinou. Ruština v takových případech nemá pro explicitní vyjádření podmětu prostředky, a tak uplatňuje jednočlenné věty slovesné, věty dvojčlenné se sémantickým subjektem vyjádřeným konkrétním substantivem či věty se substantivem *дело*, které je sémanticky oslabeno.⁹⁵

H. Flídrová a S. Žaža označují věty tohoto typu nikoliv jako jednočlenné, nýbrž bezpodmětné. Sémantickým subjektem těchto vět je podle lingvistů prostředí (tedy místo, osoba, předmět), ve kterém se děj odehrává. Tento subjekt může být vyjádřen příslovecným určením místa či předmětem, jeho vyjádření však není podmínkou. Jak H. Flídrová a S. Žaža dodávají, v češtině je popisovaný typ věty poměrně vzácný. Jeho nejběžnějším překladovým ekvivalentem je konstrukce s neurčitým podmětem *to*.⁹⁶

---

⁹³ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 205.

⁹⁴ Tamtéž, s. 208.

⁹⁵ Tamtéž, s. 205.

⁹⁶ FLÍDROVÁ, H. a S. ŽAŽA, *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским*, s. 98-99.

Jestliže se lexém *это* v kontextu, o kterém hovoříme výše, vyskytne, má slovnědruhovou platnost partikule a nelze ho považovat za přímou součást neosobní konstrukce.⁹⁷

Z. Vychodilová doplňuje, že také v češtině, konkrétně v moravských nářečích, je možné věty bez formálního podmětu *to* dohledat, jejich frekvence je však velmi nízká. Rovněž upozorňuje na české spojení *ono to*, pro které v ruštině neexistuje přímý ekvivalent a lze jej přeložit různými způsoby – lexémem *это*, elidováním ekvivalentu, užitím substantiva či prononimem *оно*.⁹⁸

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *...a já už jsem začínal mít strach, že to pro někoho z našich skončí zlomeným vazem.* Zde si dovolíme tvrdit, že původní překlad je komunikačnímu úzu poněkud vzdálen a dáváme přednost našemu návrhu.

7. Konstrukce třetího typu přeložená konstrukcí pátého typu:

<i>Так что, если хотели <u>скрыть факт своей принадлежности к славному племени синих шинелей</u>, здесь <u>это</u> не пройдет.</i>
--

<i>Chtěla-li jste proto <u>zatajit fakt své příslušnosti ke slavné armádě modrých uniforem</u>, <u>nemohlo se vám to povést!</u></i>
--

tabulka G)⁹⁹

Ruská konstrukce třetího typu, jejíž charakter jsme připomenuli výše, má v češtině ekvivalent tvořený substantivním *to* v podmětu, které však nemá status sémantického subjektu. Tím je osobní pronomen *вы* ve formě dativu. V rámci endoforického odkazování má lexém *это/to* v našem příkladě roli postcedentu, jenž odkazuje k ději, konkrétně k zatajení určité skutečnosti.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *...tak tady to nepůjde.*

⁹⁷ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 207.

⁹⁸ Tamtéž, s. 207, 209-210.

⁹⁹ ДОНЦОВА, Д., *Маникюр для покойника.*

8. Konstrukce čtvrtého typu přeložená konstrukcí prvního typu:

*Если вы ощущаете во рту сухость, **это** объясняется действием введенного вам препарата и скоро пройдет.*

*Jestli cítíte sucho v ústech, **je to** jen jeden z vedlejších **příznaků** léku, který vám byl podán. Brzy to přejde.*

tabulka H)¹⁰⁰

Překladovým ekvivalentem ruské konstrukce s nevyjádřeným sémantickým subjektem, která je tvořena podmětovým *это* a zvratným verbem ve třetí osobě singuláru, je konstrukce obsahující podmětové *to* a verbonominální predikát. Substantivní *это/то* je zde postcedentní a odkazuje k antecedentu vyjadřujícímu možnost pocitu sucha v ústech.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: ...*dá se to vysvětlit působením léku, který vám byl podán. Brzy to přejde.*

9. Konstrukce čtvrtého typu přeložená konstrukcí druhého typu:

*По понятным причинам не могу пожать вам руки. – **Это** и не требуется.*

*Jak asi chápete, nemohu vám teď jaksí podat ruku. – **To** po vás také nikdo **nechce.***

tabulka CH)¹⁰¹

Tento příklad opět reprezentuje nahrazení ruské konstrukce čtvrtého typu jinou konstrukcí, tentokrát složenou z předmětového substantivního *то* v akuzativu, které se váže na plnovýznamové verbum. Postcedent *это/то* odkazuje zpět k ději, konkrétně k nemožnosti podat ruku.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *To se ani nevyžaduje.*

¹⁰⁰ ПЕЛЕВИН, В., Чанаев и Пустота.

¹⁰¹ Тамtéž.

10. Konstrukce pátého typu přeložená konstrukcí druhého typu:

*Они живут целую неделю меньше чем на сто баксов? Интересно, как **это** у них получается!*

*Žijí snad celý týden za méně než sto dolarů? Jak **to** jenom dělají?*

tabulka I)¹⁰²

Připomeňme, že konstrukce pátého typu se vyznačuje podmětovým lexémem *это*, přičemž sémantickým subjektem je jiný větný komponent. V uvedeném příkladě je tímto subjektem osobní pronomen *они*, respektive jeho forma v genitivu spojená s prepozicí *у*. V češtině se oproti tomu vyskytuje konstrukce druhého typu, tedy vazba substantivního *то* ve funkci přímého předmětu a verba. Postcedent *это/то* odkazuje k procesu, k životu za nízké náklady.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *Zajímalo by mě, jak se jim to daří!* Zde se kloníme k původnímu překladu, který zní pro češtinu přirozeněji.

11. Spojení konstrukce prvního a šestého typu přeložené spojením konstrukce třetího a šestého typu:

*– Conspiration, Валерий Яковлевич, – сказал я. – Хотя **слово это** дико...*

*– Conspiration, Valeriji Jakovleviči, – řekl jsem. – I když **то слово** zní hrozivě...*

tabulka J)¹⁰³

Это ve funkci adjektiva se váže na substantivum středního rodu v singuláru, je jeho přívlastkem. Substantivum má větněčlenskou platnost podmětu a je vázáno na verbonominální predikát. Do češtiny je popsána konstrukce přeložena opět přívlastkovým neutrem ukazovacího *этом/ten* a substantivem ve funkci podmětu, avšak s tím rozdílem, že predikát je tvořen plnovýznamovým verbem ve třetí osobě singuláru.

V obou případech je antecedentem slovo *conspiration*. Postcedent *слово это/то слово* je tedy vyjádřen jeho hyperonem. Dodejme ještě, že ruská inverze, kdy přívlastkové *это* stojí za substantivem, není stylisticky neutrální. Toto spojení je do češtiny přeloženo neutrálním slovosledem.

¹⁰² ДОНЦОВА, Д., *Маникюр для покойника*.

¹⁰³ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

Návrh překladu stejnou konstrukcí: *I když to slovo je hrozivé...* V tomto případě opět považujeme původní překlad za vhodnější, odpovídající úzu.

5.2 SHRnutí A Závěry

V této podkapitole jsme se věnovali překladům jiným typem konstrukce, přičemž obě konstrukce (originální i překladová) obsahovaly pronominální výraz *эмо/то*. Pronominální charakter tohoto lexému byl ve vybraných textech prokázán jeho participací na endoforické či exoforické referenci a jeho větněčlenskou platností. Po prostudování jazykového materiálu jsme zjistili, že všechny typy ruské konstrukce (1. – 6. typ), které jsme identifikovali v podkapitole *Analýza jazykového materiálu z korpusu: pronominální эмо/то*, mohou mít v češtině ekvivalent typu jiného. Celkem jsme uvedli jedenáct překladů jinou konstrukcí. Abychom potvrdili (vyvrátili), že překladová diference vyplývá z individuálního řešení překladatele, nebo jde o jediné možné ekvivalenty, navrhli jsme u všech jedenácti textů překlad konstrukcí stejného typu. Na základě našich překladů jsme dospěli k názoru, že uvedené texty, reprezentující překlad konstrukcí jiného typu, byly jinou konstrukcí přeloženy z důvodu individuálního řešení překladatele, v některých případech pak vyplývá jiná konstrukce z komunikačního úzu češtiny.

V následující podkapitole provedeme analýzu rusko-českých překladových diferencí.

5.3 PŘEKlad KONSTRUKCEMI NEOBSAHUJÍCÍMI *ТО*

Doposud jsme se věnovali jazykovému materiálu, v němž bylo funkčním ekvivalentem ruského *эмо* české *то*. Nyní se zaměříme na případy, kdy výraz *то* v českém překladu chybí. Veškerý materiál jsme opět získali z *Českého národního korpusu*.

Vycházíme-li z hypotézy, že je výraz *то* oproti ruskému *эмо* frekventovanější, nabízí se otázka, zda existují překlady, v nichž ekvivalentem *эмо* není české *то*. Cílem podkapitoly je tedy identifikovat jiné české překladové ekvivalenty ruského *эмо*¹⁰⁴ a dokázat, že mechanický překlad výrazem *то* nemusí být přípustný, či jediný správný.

Stejně jako v předešlých podkapitolách lze i v tomto materiálu vysledovat několik základních překladových typů:

---

¹⁰⁴ Výraz *эмо* (případně další výrazy, které je vzhledem ke snazší orientaci v textu vhodné označit – jako např. řídicí výraz přívlastkového *эмо*) a jeho český ekvivalent zvirázníme v textech podtržením.

1. Ruské konstrukci s *это* odpovídá český překlad bez lexému pronominálního charakteru. Typ konstrukce (jak ho chápeme v podkapitole *Analýza jazykového materiálu z korpusu: pronominální это/to*) není zachován:

<i>Это правда, ей семь тысяч лет, но пусть живет еще, пусть не снимает кольца!</i>
<i>Má pravdu, je jí tolik, ale ať ještě žije a nesundává prsten...</i>

tabulka A)¹⁰⁵

V uvedeném příkladě je konstrukce tvořená substantivním *это* v podmětě a verbonominálním predikátem přeložena do češtiny konstrukcí s nevyjádřeným podmětem a verbálním predikátem. Pokud bychom doplnili výraz *to* (*to má pravdu*), museli bychom předpokládat buď antecedent středního rodu, anebo by mělo *to* status navazovací partikule.

Ruské *Это правда* však mohlo být přeloženo do češtiny jako *To je pravda/Je to pravda*. Překlad pomocí verba *mít* může souviset s tím, že zatímco ruština se řadí spíše mezi jazyky „esse“, čeština patří k jazykům „habere“.¹⁰⁶

2. Ekvivalent ruského *это* je zcela vynechán, typ konstrukce je však na rozdíl od předchozího případu zachován:

<i>Это пограничная стража, сообразил Фандорин.</i>
<i>Pohraniční stráž, pochopil Fandorine.</i>

tabulka B)¹⁰⁷

V tomto případě doplněním pronominálního lexému *to* a spony *být* ve třetí osobě singuláru docílíme stejného typu konstrukce, jako je v originále (*to je pohraniční stráž*).

V ruském originále jde často o konstrukci s pomlčkou:

<i>Да, самая большая неприятность, которая могла со мной приключиться, – это скандал с домработницей.</i>
<i>Ano, největší nepříjemnost, která se mi může přihodit, je výstup se služebnou.</i>

tabulka C)¹⁰⁸

¹⁰⁵ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

¹⁰⁶ ČERMÁK, F., *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky*, s. 232.

¹⁰⁷ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

Tady doplnit pronominální lexém *to* nelze, jelikož by taková konstrukce nebyla pro češtinu přirozená (**Ano, největší nepříjemnost, která se mi může přihodit, to je výstup se služebnou.*). Lexém *to* by bylo možné uplatnit jen za předpokladu, že bychom pozměnili první část věty (*Ano, prozradím vám největší nepříjemnost, která se mi může přihodit, je to výstup se služebnou.*).

3. Ruské *это* není do češtiny přeloženo lexémem *ten*, ale jiným demonstrativem. V našem jazykovém materiálu jsme našli formy jako *tahle, takovým, tenhle, tento, тоhle, tohoto, томuhle, toto, onu, v tomto*:

– Ты <u>это</u> варила? – спросил Кирка, показывая пустой пакет.
„Variла jsi <u>тоhle</u> ?“ zeptal se Kirka a ukázal na vyprázdněný sáček.

tabulka D)¹⁰⁹

Обычно пролетаешь <u>это состояние</u> мгновенно, но я отчего-то застрял в нем на несколько долгих секунд; мои мысли касались главным образом Аристотеля.
Většinou člověk prochází <u>такovým stavem</u> jen velmi krátce, ale já jsem v něm bůhví proč uvízl na několik nekonečných vteřin.

tabulka E)¹¹⁰

<u>Это</u> у них называется лето!
<u>Томuhle</u> se тady říká léto!

tabulka F)¹¹¹

– <u>Это</u> никакая не гаротта, – сказал он.
– <u>Toto</u> není žádná železná panna, – řekl.

tabulka G)¹¹²

Да я <u>это пособие</u> изучала целый день в метро.
Vždyť jsem <u>ону příručku</u> studovala celý den v metru!

tabulka H)¹¹³

¹⁰⁸ ДОНЦОВА, Д., *Маникюр для покойника*.

¹⁰⁹ Тамtéž.

¹¹⁰ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

¹¹¹ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

¹¹² ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

Na tomto místě bychom se rádi zmínili o klasifikaci pronomín podle vzdálenosti (bližší – vzdálenější) od mluvčího, kterou se zabývá např. T. Berger. Lingvista popisuje systém demonstrativa *ten* (viz tabulka č. 1¹¹⁴).

<i>ten/to</i>	<i>tento/toto</i>		
	<i>tenhle/tohle</i>		<i>tenhleten/tohleto</i>
		<i>tady ten/tady to</i>	<i>tadyhleten/tadyhleto</i>
		<i>tuten</i>	<i>tuhleten/tuhleto</i>
<i>onen/ono</i>		<i>tamten/tamto</i>	<i>tamhleten/tamhleto</i>

tabulka č. 1¹¹⁵

Jak zjistil T. Berger, neutrální tvary se v korpusech vyskytují častěji než maskulina či feminina.¹¹⁶

Ruština disponuje výrazně chudším inventářem než čeština – demonstrativy *этом*, jež ukazuje na předmět či příznak, který se nachází v blízkosti, a *том*, ukazující na předmět vzdálenější.¹¹⁷ K danému tématu J. D. Apresjan doplňuje, že podobnou funkcí disponují také ukazovací partikule *вот* a *вон*, přičemž *вот* se užívá při ukazování na někoho/něco blízkého, naopak *вон* na někoho/něco od mluvčího vzdáleného.¹¹⁸ Jak upozorňuje P. Adamec, kromě zmíněného se v ruštině objevují také spojení *вот этом* a *вон том*.¹¹⁹

Výše jmenované výrazy jsou typické pro deixi,¹²⁰ přičemž jak v ruštině, tak i v češtině mohou být vynechány (v případě, že je z konsituace zřejmé, o který předmět se jedná). Srovnáme-li ruštinu s češtinou, ono vynechání deiktika se projevuje častěji

¹¹³ ДОНЦОВА, Д., *Маникюр для покойника*.

¹¹⁴ Tabulku jsme rozšířili o formy slova *to*.

¹¹⁵ BERGER, T., *Specifická funkce ukazovacího zájmena tenhleten*, s. 12.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 15.

¹¹⁷ АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. а В. СЛОВАК, *Морфология современного русского языка в сопоставлении с чешским: Морфologie současné ruštiny ve srovnání s češtinou*, s. 75.

¹¹⁸ АПРЕСЯН, Ю. Д., *Избранные труды том II: Интегральное описание языка и системная лексикография*, s. 632.

¹¹⁹ АДАМЕЦ, П., *Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским*, s. 178.

¹²⁰ Tamtéž.

v ruštině. Naproti tomu v češtině se deiktikum uplatňuje i v případech, kdy to není bezpodmínečně nutné. Do jisté míry tak nabývá charakteru určitého členu (*Dej mi ten klíč, já to zkusím odemknout sám.* – *Дай мне ключ, я попробую отпереть дверь сам.*). Díky množství situací, kdy lze deiktikum vynechat i v češtině, mu však status určitého členu přisoudit nelze. Také v ruských textech se někdy deiktikum vyskytuje tam, kde to není třeba. Tato situace je však mnohem méně častá než v češtině. Podobné principy je možné vysledovat také u anaforik.¹²¹

4. V českém překladu dochází ke konkretizaci. Ekvivalentem *это* je plnovýznamové pojmenování, často doplněné přívlastkovým lexémem *ten*:

<i>Откуда <u>это</u>: „И развязать в опочивальне заветный милой поясок?“</i>
<i>Kdo napsal <u>ten verš</u> – „a v ložnici jí rozvázat ten sladký, zaslíbený pásek“?</i>

tabulka CH)¹²²

Plnovýznamový výraz může stát v češtině také samostatně, bez přívlastkového lexému *ten*:

<i>Освещала <u>все это</u> небольшая электрическая лампочка, в свете которой я разглядел картину, прикрученную к стене болтами по углам рамы.</i>
<i><u>Kabinu</u> osvětlovala elektrická lampička. V jejím světle jsem zahlédl obraz připevněný ke stěně čtyřmi šrouby v rozích rámu.</i>

tabulka I)¹²³

5. Namísto pronominálního *to* obsahuje česká konstrukce výraz s platností jiného slovního druhu:

<i>A <u>это</u> – мой второй муж.</i>
<i>A <u>tady</u> je můj druhý muž.</i>

tabulka J)¹²⁴

¹²¹ АДАМЕЦ, П., Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским, s. 178-179.

¹²² АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

¹²³ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

¹²⁴ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

Substantivní *это* je v češtině zastoupeno pronominálním adverbium *tady*.

– Колдуновский дом – это по фамилии прежнего владельца? – осторожно, словно боясь спугнуть добычу, спросил Николас.

„Čarodějnický dům – to se mu tak říkalo po bývalém majiteli?“ ptal se Nicholas opatrně, jako by se bál, aby nevyplašil kořist.

tabulka K)¹²⁵

Ruská konstrukce se substantivním *это* je do češtiny přeložena konstrukcí, v níž má lexém *to* status navazovací partikule.

И здесь все зависит от того, какой именно поэтический лад созвучен в это мгновение вашей душе больше всего.

A *tady* už záleží na tom, jaká konkrétní poetická tónina v daném okamžiku lahodí nejlépe vaší duši.

tabulka L)¹²⁶

V tomto případě je ekvivalentem přívlastkového *это* adjektivum *daný*.

6. Ruské *это* je nahrazeno jiným pronominem (mimo ukazovacího):

Ты же говорил, что вечный кайф если раз вставит, то потом уже не кончится никогда. – Так это не кончится никогда, – ответил Володин, морщась и резко выкручивая руль, – если ты сам туда по нормальному придешь, через дверь.

Ty si přece říkal, že dyž se jednou dostaneš do věčného úletu, tak už ten rauš nikdy neskončí. – No von taky nikdy neskončí, – odpověděl Volodin, mračil se a prudce kroutil volantem, – dyž tam do něj vejdeš normálně, dveřma.

tabulka M)¹²⁷

Ekvivalentem *это* je v tomto případě osobní pronomen *он*, doplněné o protetické *v* (*von*). Forma českého pronomina je tedy nespisovná. *Это* i *von* anaforicky odkazují k lexému *кайф/rauš*, tedy substantivům mužského rodu.

¹²⁵ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

¹²⁶ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

¹²⁷ Tamtéž.

Postcedentní osobní pronomeny reflektují např. autoři *Mluvnice češtiny 3*, podle nichž je subjektivní pozice pronomin tohoto druhu běžná, vztahují-li se k osobám. Naopak při odkazování k „neživým předmětům“ se pronomin třetí osoby užívá méně. Tím se spisovný jazyk liší od obecné češtiny, v níž je odkazování pronomin *von, вона* k věcem poměrně časté. S obdobnou situací se setkáváme také v tom případě, nachází-li se osobní pronomeny v jiné než subjektivní pozici (tedy má-li jinou formu než nominativní). Zde odkazuje k věcem i osobám zcela běžně.¹²⁸

Щелкнув каблучками (Чапаев не обратил никакого внимания на сарказм, который я вложил в это действие)

Srazil jsem podpatky (Čapajev nevěnoval sarkazmu, který jsem do svého jednání vložil, sebemenší pozornost)

tabulka N)¹²⁹

Это ve funkci přívlastku substantiva *действие* je do češtiny přeloženo genitivem přívlastňovacího pronomina *svůj*, které rozvíjí substantivum *jednání*. *Это/свůj* jsou tedy součástí lexikálního opakování, kdy hyperonymum (postcedent) anaforicky odkazuje k hyponymu (antecedent) *щелкнув каблучками/srazil jsem подpatky*.

7. Implicitní překladový ekvivalent ruského *это*:

актера пристрелил кровожадный банкир Марат Рифалин. Причем выполнил это, как и обещал, – выстрелил в породистое лицо, а затем отрубил кисти рук.

herce podle všeho zastřelil ten krvelačný bankéř Marat Rifalin, přičemž vykonal vše tak, jak vyhrožoval, vystřelil přímo do uhlažené tváře a potom ještě navíc useknul obě ruce v zápěstí.

tabulka O)¹³⁰

Tento příklad bychom rovněž mohli zařadit do předešlé kategorie, v níž jsme popisovali situaci, kdy je *это* nahrazeno jiným než ukazovacím pronominem (výraz *все* je pronomem). Jelikož však demonstruje i případ explicitnější povahy ruského originálu (v porovnání s překladem), rozhodli jsme se ho uvést až na tomto místě.

¹²⁸ DANEŠ, F., Z. HLAVSA a M. GREPL, *Mluvnice češtiny 3: Skladba*, s. 697.

¹²⁹ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаев и Пустота*.

¹³⁰ ДОНЦОВА, Д., *Маникюр для покойника*.

Zdá se, že je zde čeština méně konkrétní než ruština, která substantivním *эмо* odkazuje k předchozí části textu, zatímco odkazování v českém textu prostřednictvím pronomina *vše* je o něco slabší. Ruské *эмо* bezesporu odkazuje k něčemu konkrétnímu, co bylo již dříve zmíněno (*присутствовал*). Podle SSJČ lexém *vše* vyjadřuje celost, úplnost či se používá ve významu nikoho a nic nevyjímajíc.¹³¹ Odkazuje tedy na neurčitou masu všeho existujícího i neexistujícího. *Эмо* však takovým rozsahem zdaleka nedisponuje. V češtině toto zúžení významu chybí, návaznost na předešlou část textu (tedy co všechno pustila žena z hlavy) signalizuje kontext.

5.4 SHRnutí A ZÁVĚRY

V rámci této podkapitoly jsme se věnovali českým překladům pronominálního *эмо*, v nichž jeho přímý formální ekvivalent *to* chybí a je nahrazen jiným. Veškerý jazykový materiál jsme získali z *Českého národního korpusu*.

Cílem podkapitoly bylo identifikovat české překladové ekvivalenty ruského *эмо* a dokázat, že mechanický překlad výrazem *to* nemusí být přípustný, či jediný správný.

V našem materiálu jsme vyzorovali sedm překladových typů:

1. Ruské konstrukci s *эмо* odpovídá český překlad bez lexému pronominálního charakteru. Typ konstrukce (jak ho chápeme v podkapitole *Analýza jazykového materiálu z korpusu: pronominální эмо/to*) není zachován.
2. Ekvivalent ruského *эмо* je zcela vynechán, typ konstrukce je však na rozdíl od předchozího případu zachován. Zde jsme narazili na dvě možnosti – výraz *to* lze do konstrukce doplnit, věta bude stále gramaticky správná; rozšířit větu o výraz *to* není možné.
3. Ruské *эмо* není do češtiny přeloženo lexémem *ten*, ale jiným demonstrativem. Zde jsme připomenuli Bergerovu klasifikaci ukazovacích pronomin podle vzdálenosti od mluvčího. Během analýzy našeho materiálu jsme narazili na lexémy: (*ten*), *tento*, *tenhle*, *onen*, dále pak na lexém *takový*, jenž však stojí mimo zmíněnou klasifikaci podle vzdálenosti. V těchto případech tak byla vzdálenost v češtině vyjadřována detailněji než v ruštině.
4. V českém překladu dochází ke konkretizaci. Ekvivalentem *эмо* je plnovýznamové pojmenování, často doplněné přívlastkovým lexémem *ten* (*эмо – ten verš*).

---

¹³¹ SSJČ.

5. Česká konstrukce obsahuje namísto pronominálního *to* výraz s platností jiného slovního druhu (*эмо – тady*).
6. Ruské *эмо* je nahrazeno pronominem (mimo ukazovacího).
7. Ve srovnání s originálem je překladový ekvivalent implicitnější (*эмо – vše*).

Tyto překladové typy dokládají to, že mechanický překlad výrazem *to* nemusí být možný, či jediný správný.

V následující podkapitole se budeme zabývat výrazem *эмо/то* tentokrát v platnosti partikule, pronominálního ukazovacího adverbia a interjekce, obzvláště problematikou odlišení partikule od ostatních slovních druhů. Dále popíšeme funkce partikule *эмо/то* ve větě.

6. ЭТО/ТО JAKO PARTIKULE

V této podkapitole se budeme věnovat atributům, na jejichž základě je možné odlišit partikuli *эмо/то* od pronominálního *эмо/то*, pronominálního ukazovacího adverbia, případně interjekce. Poté se zaměříme na funkce partikule *эмо/то* ve větě.

A. Arkhanhelska a V. Slovák připouštějí, že výraz *эмо* je v některých případech možné považovat za ukazovací partikuli, z hlediska původu pak za partikuli nevlastní. Jde tedy o výraz, který dříve patřil k pronominům, postupně však začal fungovat jako partikule. Partikule *эмо* je tak homonymem pronominálního *эмо*, z něhož vzešla.¹³² Totéž platí i v češtině (*To mě mrzí!* – pronominální *to*; *To je mi horko!* – partikule; *To Václav to striktně odmítl.* – první *to* má status partikule, druhé je pronominální). Zatímco se pronominální *to* může rovněž pojit s partikulí *ono* (*Ono to dnes fouká.*), spojení partikulí *to* a *ono* možné není (**Ono to se mi nechce!*).¹³³ Zajímavé je, že v rámci ohebných slovních druhů se partikulí obvykle stává pouze jedna gramatická forma daného slova.¹³⁴

F. Štícha se zmiňuje o partikuli *to* jako o lexému, který strukturuje text. Takový lexém signalizuje nejen začátek textu, textový předěl či povahu členění textu, ale také

¹³² АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. а В. СЛОВАК, *Морфология современного русского языка в сопоставлении с чешским: Морфologie současné ruštiny ve srovnání s češtinou*, s. 134-135.

¹³³ ADAMEC, P., *Zájmena a aktuální členění*, s. 33.

¹³⁴ АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. а В. СЛОВАК, *Морфология современного русского языка в сопоставлении с чешским: Морфologie současné ruštiny ve srovnání s češtinou*, s. 134-135.

vzájemné vztahy textových jednotek. Mimo výraz *to* jmenuje F. Štícha rovněž partikule *to jest* a *to znamená*, jejichž je *to* součástí.¹³⁵

Podle Z. Vychodilové se *to* v platnosti partikule vyskytuje především v mluvené češtině. V ruštině se namísto *эмо* nezdá objevují partikule jiné, nebo zde české *to* nemá ekvivalent explicitně vyjádřen. Ruské *эмо* má velkou míru zastoupení obzvláště v lidové mluvě, kde funguje jako nositel různých komunikativně-sémantických odstínů.¹³⁶

V některých případech je slovnědruhovému zařazení výrazu *эмо/to* velmi složité. Za partikuli obvykle považujeme problematické případy, které nelze začlenit do jiného slovního druhu. Tendenci řadit dané sporné případy mezi partikule podporují (mimo jiné) ruské překladové ekvivalenty, jimiž jsou (kromě situací, kdy se překladatel rozhodne při překladu ekvivalent českého *to* vynechat) partikule různého druhu.¹³⁷

J. V. Padučevová navrhuje kritéria, na jejichž základě odlišuje partikuli *эмо* od pronominálního *эмо*. Rozdíl mezi těmito slovními druhy shledává zejména v tom, že partikule nemůže anaforicky či deikticky odkazovat (ukazovat) a není schopna mít větněčlenskou platnost. Další, ovšem do jisté míry nestabilní, vlastností partikule je to, že nemá přízvuk.¹³⁸

Z. Vychodilová se věnuje problematice odlišování partikule *эмо/to* od pronominálního adverbium. Podle autorky nejsou případy, kdy v rámci výrazu *to* koexistují jak znaky partikule, tak pronominálního adverbium, ojedinělé. Ukazatelem na pronominální adverbium je sémantika, poněvadž *to* může pomáhat vyjadřovat čas, podmínku, důsledek, míru apod., což jsou vlastnosti charakteristické pro adverbium. Jak však autorka dodává, přisouzení syntaktické charakteristiky příslovečného určení by bylo

---

¹³⁵ ŠTÍCHA, F., *Velká akademická gramatika spisovné češtiny: Morfologie*, s. 94.

¹³⁶ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiálu zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 229-230.

¹³⁷ Tamtéž, s. 179.

¹³⁸ ПАДУЧЕВА, Е. В., *Значение и синтаксические функции слова это*, s. 77.

v tomto případě přehnané – hovoří zde o případech, kdy se výraz *to* odlišuje od příslovečného určení fixací na první pozici ve větě.¹³⁹

Podle *SSJČ* se výraz *to* ve funkci pronominálního ukazovacího adverbia může vyskytovat ve třech různých případech. Za prvé může *to* odkazovat k určité době (v *SSJČ* je uveden příklad z tvorby K. J. Erbena: *jdi tam v pravé poledne, to budou strážní spát*). Dále může vyjadřovat výsledek něčeho, přičemž se s tímto významem setkáváme zejména v podmínkových souvětích (jako příklad je v *SSJČ* uvedeno souvětí z díla M. Pujmanové: *jestli tomuhle říkáš oddechnout, to tedy promiň*). Třetím úkolem adverbia *to* je vysvětlovat, zpřesňovat či omezovat platnost toho, co mu předchází. *To* je zde součástí spojení *a to* (*zpívala, a to velmi pěkně*).¹⁴⁰

Co se týče interjekčního *to*, *SSJČ* mu přisuzuje význam *hle* (autoři zde uvádějí příklad z díla V. Mrštíka *jsem trochu v nedbalkách, to, ani obuta nejsem*).¹⁴¹ Z. Vychodilová k tomuto tématu dodává, že je interjekční deiktické *to* pravděpodobně záležitostí pouze Moravy. Jeho úkolem je upozornit na určitou věc či skutečnost, a tím zprostředkovat kontakt mezi adresantem a adresátem. Ruskými ekvivalenty jsou slova jako *посмотри, глянь, (по)слушай* apod. (*To, podívej se, co to mám na té ruce! – Ой, посмотри-ка, что это у меня на руке!/Ты, это, посмотри-ка, что у меня.../Это, глянь-ка, что у меня...*).¹⁴²

Nyní se zaměříme na funkci partikule *эмо/to*. S polyfunkčností, která se zdá být jejím charakteristickým rysem, jsou spojeny komplikace při určování její sémantické a funkční platnosti. Ve snaze roztrždit výpovědi s partikulí *эмо/to* do skupin na základě sémantiky tak narážíme na to, že partikule může mít více významů. Zařazení konstrukce obsahující *эмо/to* do příslušné skupiny je proto mnohdy subjektivní.¹⁴³

---

¹³⁹ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 229-231.

¹⁴⁰ *SSJČ*.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 236.

¹⁴³ Tamtéž, s. 229.

Autoři SSJČ upozorňují na navazovací, zesilovací význam partikule nebo na případy, kdy *to* signalizuje náladové, citové zabarvení věty (*to máte pravdu; fuj – to jsem se lekla*).¹⁴⁴

Navazovací partikulí *to* se zabývá také Z. Vychodilová. Podle ní se s daným lexémem často můžeme setkat ve spontánní řeči, u neškolených řečníků, zvláště pak u mluvčích s nižším vzděláním. Lexém *to* se zde stává opěrným bodem pro možné pokračování výpovědi.¹⁴⁵

Zesilovací funkce partikule *это* je zmíněna také v BTC. Tato partikule klade důraz na jednotlivá slova ve větě (*Ведь это я тебе звонил.*), zvláště pak zesiluje tázací pronomina či adverbia (*Кто это приуиёл?*).¹⁴⁶ S pojmem zesilovací partikule rovněž pracuje J. V. Padučevová. Všimá si, že se obvykle nachází v postpozici, bezprostředně za tázacím lexémem. Autorka však nevyklučuje ani pozici před tázacím výrazem, ani narušení bezprostředního kontaktu mezi ním a partikulí (*Ты как же это сюда попал?*).¹⁴⁷

Na velmi podobném principu funguje zdůrazňovací partikule *это*, která zdůrazňuje prepozitivní expresivní réma (*Ведь это я вас на настоящую дорогу вывел.*). Bezprostřední postavení před slovem, ke kterému se *это* vztahuje, je pro tento druh partikule typické, přičemž ono slovo je pod hlavním frázovým přízvukem. Případy, kdy dojde k roztržení bezprostředního kontaktu těchto lexémů, nebo kdy se partikule nachází v postpozici, jsou ojedinělé.¹⁴⁸

J. V. Padučevová dále jmenuje takové užití partikule *это*, které (jak sama uvádí) nebývá v gramatikách a slovnících zmiňováno. *Это* je zde součástí konstrukce se vztažným pronominem či adverbium, která se dělí na dvě části. Pro nás je zajímavější druhá část, v níž se nachází lexém *это*. Pokládáme-li *это* za pronominální, je tato část věty tvořena dvěma jmennými komponenty, které nejsou navzájem spojeny.

---

¹⁴⁴ SSJČ.

¹⁴⁵ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 232.

¹⁴⁶ BTC.

¹⁴⁷ ПАДУЧЕВА, Е. В., *Значение и синтаксические функции слова это*, s. 77-78.

¹⁴⁸ Tamtéž.

J. V. Padučevová doplňuje, že věty typu *Кто меня беспокоит, это Натали*. jsou někdy považovány za binominativní, přičemž *это* zde má status hlavního komponentu. Jak ale upřesňuje, to, že má v uvedeném příkladě slovo, jež následuje po *это* nominativní formu, je pouze nahodilost. Část věty stojící za *это* může být podle autorky v jakémkoli jiném pádě (*Чего там много, это комаров*.) a je pro ni důkazem toho, že se v tomto případě jedná o partikuli *это*. Celá druhá část věty (s *это*) je s první částí (se vztažným pronominem, adverbium) spojena kataforou. Dodejme ještě, že ačkoliv partikule jsou obvykle fakultativními elementy věty, v tomto případě by bylo vynechání partikule *это* negramatické.¹⁴⁹

Jako poslední druh konstrukce s partikulí *это* uvádí J. V. Padučevová konstrukci blízkou předešlé, od které se liší tím, že *это* vstupuje do kataforického vztahu s neurčitým pronominem. (*Если во всей губернии есть что-нибудь интересное, так это только наш вишневый сад*).¹⁵⁰

V *BTC* je mezi partikule zařazen výraz *это* ve větách typu *Музыка – это блаженство*.¹⁵¹ V tomto případě dáváme přednost pojetí J. V. Padučevové, jež takovou konstrukci, jak jsme již uvedli v podkapitole *Это/то pronominálního charakteru*, považuje za binominativní a výrazu *это* přisuzuje spíše pronominální charakter.

V češtině lze partikuli *to* použít ve významu silně, mnoho (*to to bolí*) anebo jako rytmický prostředek. V *SSJČ* je taktéž uvedena funkce zdvojeného *to* vyjadřujícího nesouhlas (příkladem může být úryvek z tvorby S. Čecha *dostanu slušný nocleh? – I to to! Leda v šenkovně*) či přitakání (v *SSJČ* je uvedena ukázka z knihy K. V. Raise *jen aby přišla brzy odpověď. – To, to! Pánbůh vás tu račiž opatrovat!*).¹⁵²

6.1 SHRnutí

V této podkapitole jsme zkoumali atributy, na jejichž základě je možné odlišit partikuli *это/то* od pronominálního *это/то*, pronominálního ukazovacího adverbium a interjekce. Zjistili jsme, že k partikulím jsou obvykle řazeny ty případy, jejichž slovnědruhovou příslušnost není snadné určit. Mezi charakteristické znaky partikulí patří zejména to, že

---

¹⁴⁹ ПАДУЧЕВА, Е. В., Значение и синтаксические функции слова это, s. 79-80.

¹⁵⁰ Тамtéž.

¹⁵¹ BTC.

¹⁵² SSJČ.

nejsou schopny anaforického či deiktického odkazování (ukazování), nemají status větného členu, případně ani přízvuk, tím se vymezují vůči homonymům s jinou slovnědruhovou příslušností.

Dále jsme se věnovali polyfunkčnosti partikule *эмо/то*, která může mít mimo jiné funkci navazovací, zesilovací či zdůrazňovací. Také může signalizovat náladu a citové zabarvení věty. České (dvojitě) *to* lze uplatnit ve významu silně či mnoho, může vyjadřovat nesouhlas nebo přitakání. Co se týče literatury ruské provenience, ta zmiňuje partikuli *эмо*, která vstupuje do kataforického vztahu se vztažným pronominem, adverbiem či neurčitým pronominem. Těmito konstrukcemi se budeme podrobněji zabývat v další podkapitole, v níž provedeme analýzu textů obsahujících partikuli *эмо/то*, jež jsme získali z *Českého národního korpusu*.

7. ANALÝZA JAZYKOVÉHO MATERIÁLU Z KORPUSU: PARTIKULE *ЭТО/ТО*

Poté, co jsme z excerpovaného jazykového materiálu, obsahujícího výraz *эмо/то*, vyňali texty s pronominálním *эмо/то*, získali jsme materiál, v němž se vyskytuje *эмо* s platností partikule. Překladovým ekvivalentem dané ruské partikule je v těchto textech česká partikule *to*. Cílem podkapitoly je zjistit, jaké funkce daná partikule¹⁵³ zastává v textech našeho jazykového materiálu.

Navazovací partikule může podporovat časovost:

Это прежде, в темную и жалкую эпоху, религия была необходима, чтобы посредством страха Божия подавлять в наших диких предках звериные желания и ужас перед загадкой бытия.

To dříve, za temných a bídných časů, bylo náboženství nezbytné, aby strachem z trestu božího potlačilo v našich divokých předcích pudy a děs před záhadou bytí.

tabulka a)¹⁵⁴

Podmínkou časového *to* je jeho iniciální pozice ve výpovědi, ona časovost je mimo lexému *to* signalizována lexikálním kontextem.¹⁵⁵ Na rozdíl od excerpovaného

¹⁵³ Partikule (příp. pronominální) *эмо/то* bude v úryvcích beletristických děl označena podtržením, lexém (lexémy), který zesiluje, vyčleňuje apod., pak bude zvýrazněn tučně.

¹⁵⁴ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

jazykového materiálu Z. Vychodilové, ve kterém se lexém *это* v časové funkci nevyskytl,¹⁵⁶ se tedy v našem příkladě lexém *это* v takové funkci objevuje a zdůrazňuje adverbium *прежде/дříve*.

V některých případech zdůrazňuje partikule *это/то* osobní pronomen a vyčleňuje, konkretizuje, osobu, kterou toto pronomen označuje:

„*И это она в июне будет смеяться в светлом окне, склоняться над дождевой бочкой, мелькать среди кленов на солнечном озере.*“

„*То она се bude v červnu smát ve světlém okně, sklánět se nad sudem s dešťovou vodou, míhat se mezi javory na slunečním jezeru.*“

tabulka b)¹⁵⁷

Existují i výpovědi, kdy v češtině dochází oproti ruskému originálu k nárůstu počtu lexému *to*:

Это при советской власти мы жили среди иллюзий.

To možná ještě tak za Sovětskýho svazu – to jsme žili v zajetí iluzí.

tabulka c)¹⁵⁸

Lexém *это* podporuje časovost výpovědi, klade důraz na období Sovětského svazu a pomyslně ho staví do opozice k jiným časovým úsekům (právě v době Sovětského svazu, nikoliv v současnosti, před první světovou válkou apod.). Na rozdíl od originálu se lexém *to* objevuje v překladu hned dvakrát. První z nich společně s lexikálním okolím přispívá k vyjádření nejistoty (tento aspekt však v ruštině necítíme), druhá naznačuje časovost (za Sovětského svazu). Opačný případ, kdy by se v ruském originálu vyskytovalo *это* vícekrát, avšak překladatel by se rozhodl použít český ekvivalent jen některých z nich, jsme v našem excerpovaném jazykovém materiálu nenalezli. To podporuje tezi, že obzvlášť v hovorové češtině se *to* (nejen pronominální, ale i partikulární) vyskytuje častěji než ruské *это* ve stejné funkci.

¹⁵⁵ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 229.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 231.

¹⁵⁷ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

¹⁵⁸ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

Lexém *эмо/то* také může zdůrazňovat jistou opozici mluvčího vůči druhému subjektu:

– *Эмо* вы говорите **про старинных баронетов**, восьмых или даже десятых в своем родословии.

„*То* **mluvíte o dřívějších baronetech**, osmých, nebo dokonce desátých v rodokmenu.“

tabulka d)¹⁵⁹

Lexém *эмо/то* může rovněž podporovat odstíny expresivních významů, a to zejména nálad. Vystupuje tak ve funkci expresivní partikule, často v kombinaci s funkcí navazovací. V ruských paralelních textech je možné najít nejen lexém *эмо* jako formální ekvivalent českého *to*, ale i další funkčně ekvivalentní partikule či jiné slovní druhy. Jak uvádí Z. Vychodilová, v jejím excerpovaném jazykovém materiálu se partikule *эмо* vyskytuje sporadicky, a navíc pouze v některých odstínech. Jako příklad uvádí vyjadřování údivu,¹⁶⁰ což je i náš případ:

Эмо ты из-за этого в Москву приехал?

Тос přijel do Moskvy jenom kvůli tomu?

tabulka e)¹⁶¹

V českém překladu zde partikule *to* a verbum *být* ve druhé osobě singuláru tvoří jeden celek.

Lexém *эмо/то* někdy signalizuje protiklad:

– *Эмо* у **меня** отец был злой татарин, – мрачно ответила она.

„*То* **тůj** otec byl zlej Tatařin,“ odpověděla zasmušile.

tabulka f)¹⁶²

Uvedený příklad chápeme takto: subjekt výpovědi (ona) staví charakter svého otce do protikladu s otcem druhé osoby.

¹⁵⁹ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

¹⁶⁰ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 233.

¹⁶¹ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

¹⁶² АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

Časté je užití zesilovací postponované partikule v otevřených otázkách za tázacími výrazy (*kdo, co* apod.), která nese stopy neurčitosti, nejistoty:

Кто это идет, стройный, как кедр, крепкий, как сталь, пружинистыми шагами, не знающий постыдных сомнений?

Кдопак то jde pružným krokem, ztepilý jako jedle, pevný jako ocel, a nezná trapné pochybnosti?

tabulka g)¹⁶³

Na rozdíl od předešlých příkladů je užití *эмо/то* v nedůrazové postpozici jednoznačně částicové.¹⁶⁴

V nepřízvučné pozici se často vyskytuje *то* s kontaktovou, rytmizační, či výplňkovou funkcí. Rovněž může signalizovat zjemnění charakteru výpovědi.¹⁶⁵

Jak jsme již uvedli v předchozí podkapitole, J. V. Padučevová řadí k partikulím i lexém *эмо*, který se vyskytuje v konstrukcích, kde mezi ním a neurčitým pronominem, vztažným pronominem či adverbiem vzniká endoforická reference:

– *Поверьте, Анна, – сказал я горячо, – если есть для меня что-нибудь реальное в мире, так это вы.*

– *Вěřте ми, Анно, – řekl jsem vzrušeně, – jestli je pro mne v tomto světě něco reálného, tak jste то вы.*

tabulka h)¹⁶⁶

Nejprve se budeme věnovat ruskému textu, v němž je lexém *эмо* kataforicky spojen s neurčitým pronominem *что-нибудь*. Jak vidíme, v koncové části věty, kde se nachází lexém *это*, není vyjádřena spona *být*. To do jisté míry evokuje paralelu s konstrukcemi typu *Это ты лгун!*, kde *это* prokazatelně nemá status větného členu a je tedy partikulí. Zdá se, že převedeme-li koncovou část *так это вы* do minulého času, případně přeložíme-li ji do češtiny, spona *být*, která je nyní vyjádřena, přispívá

¹⁶³ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

¹⁶⁴ VYCHODILOVÁ, Z., *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*, s. 231.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 232.

¹⁶⁶ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

k pronominálnímu charakteru výrazu *эмо/то*. Ten zde totiž může být považován za podmět vázaný na verbonominální predikát.

Domníváme se, že v ruštině i češtině jde o pronominální *эмо/то*, neboť splňuje kritérium, na jehož základě řadíme *эмо/то* k tomuto slovnímu druhu, a to je větněčlenská platnost. V tomto případě je substantivní *эмо/то* podmětem.

*„На **что** она точно не походила ни в малейшей степени, так это на купе несущегося сквозь зимнюю ночь поезда, где я заснул вчера вечером.“*

*„**Чему** се але покой nepodobal ani v nejmenším, tak to bylo kupé vlaku uhánějícího zimní nocí, v němž jsem usnul вчера вечер.“*

tabulka ch)¹⁶⁷

Tento případ je podobný tomu předchozímu, avšak výraz *эмо/то* je endoforickou referencí spojen nikoliv s neurčitým pronominem, ale se vztažným *что/чему*.

Ve studovaném jazykovém materiálu jsme našli případy, kdy byla ruská věta s partikulí *эмо* přeložena do češtiny bez partikule:

Это идет Игнатьев.

To je Ignat'jev.

tabulka i)¹⁶⁸

V češtině je navazovací partikule nahrazena binominativní konstrukcí, se kterou jsme se již setkali v předchozích podkapitolách. Substantivní *то* zastává funkci podmětu, sponové verbum na sebe váže substantivum.

Naopak v ruštině má *эмо* pronominální charakter, avšak v češtině je partikulí:

– Колдуновский дом – это по фамилии прежнего владельца? – осторожно, словно боясь спугнуть добычу, спросил Николас.

*„**Čarodějnický dům** – to se mu tak říkalo po bývalém majiteli?“ ptal se Nicholas opatrně, jako by se bál, aby nevyplašil kořist.*

tabulka j)¹⁶⁹

¹⁶⁷ ПЕЛЕВИН, В., *Чапаяв и Пустота*.

¹⁶⁸ ТОЛСТАЯ, Т., *Река Оккервиль*.

Ruská konstrukce se substantivním *эмо*, které se váže na verbonominální predikát, je do češtiny přeložena konstrukcí, v níž má lexém *to* status navazovací partikule.

7.1 SHRNUÍ A ZÁVĚRY

Cílem této podkapitoly bylo zjistit, jaké funkce zastává partikule *эмо/to* v rusko-českých paralelních textech získaných z *Českého národního korpusu*. Nalezli jsme tyto funkce: navazovací, zdůrazňovací, expresivní, zesilovací. Dále jsme zjistili, že se v našem materiálu vyskytuje partikule signalizující časovost, opozici a údiv.

Rovněž jsme narazili na případy, kdy ruská (česká) konstrukce s partikulí *эмо* (*to*) byla přeložena do češtiny (ruštiny) konstrukcí, v níž byla partikule nahrazena pronominálním *to* (*эмо*).

Naopak jsme se v rámci našeho jazykového materiálu nesetkali s případy zdvojeného *to*, což je pravděpodobně způsobeno výběrem jazykového materiálu – v této podkapitole pracujeme pouze s rusko-českými paraleními texty, které obsahují výraz *эмо/to*. Předpokládáme, že česká zdvojená partikule bude mít v ruštině jiný ekvivalent než *эмо*.

Dále jsme vyjádřili pochybnosti o hypotéze J. V. Paďučevové, která považuje *эмо* ve větách, kde je spojeno endoforickou referencí se vztažným pronominem, adverbium či neurčitým pronominem, za partikuli. Na rozdíl od této lingvistky se tedy kloníme k názoru, že se jedná spíše o *эмо* pronominálního charakteru.

---

¹⁶⁹ АКУНИН, Б., *Алтын-толобас*.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce, kterou jsme nazvali *Ruský výraz эмо a jeho české překladové ekvivalenty*, bylo určit slovnědruhovou příslušnost výrazu *эмо/то* a identifikovat kvality, kterými se případná formální homonyma odlišují a na jejichž základě se řadí k různým slovním druhům. Dále jsme si kladli za cíl určit větněčlenskou platnost výrazu *эмо/то*, zjistit jeho funkce ve větě a nalézt české překladové ekvivalenty ruského *эмо*.

V analyzovaném jazykovém materiálu rozlišujeme pronominální a partikulární *эмо/то*. Jelikož jsme si během studia odborné literatury všimli nejednotné terminologie, množství případů, v nichž se konkrétní realizace výrazu *эмо/то* přesouvala mezi slovními druhy a smývání hranice mezi neutrem ukazovacího *эмом/тен* a univerzálním lexémem *эмо/то*, rozhodli jsme se předložit vlastní stanovisko k terminologii. Pomocí syntaktického kritéria lze pronominální *эмо/то* (příčemž slovem *pronominální* odlišujeme daný výraz od formálně shodného partikulárního *эмо/то*) diferencovat na přívlastkové (ve funkci adjektiva, rodové) a substantivní (ve funkci substantiva: rodové; lexém *эмо/то*), z funkčně-sémantického hlediska je pak dále možné vyčlenit ze substantivního *эмо/то* univerzální lexém *эмо/то*, který stojí mimo paradigma pronomina *эмом/тен*. Ústředním bodem naší práce je pronominální lexém *эмо/то* a partikule *эмо/то*. Pro lepší vhled do problematiky se však zmiňujeme také o rodovém *эмо/то* (ať už v jeho přívlastkové, či substantivní realizaci).

Paralelní rusko-český jazykový materiál, který jsme použili pro náš výzkum, byl vytěžen z *Českého národního korpusu*. Konkrétně jsme pracovali s rozhraním *KonText* a paralelním korpusem *InterCorp (InterCorp v11 – Russian; InterCorp v11 – Czech)*. Materiál pochází z ruské beletrie a rovná se 1 685 hitům. Ve snaze zabývat se co nejaktuálnějším jazykovým materiálem, zahrnuli jsme do výzkumu texty pouze těch autorů, kteří se narodili ve druhé polovině 20. století.

Jazyková data jsme rozdělili do dvou skupin – v první skupině jsme soustředili texty, v nichž je ruský výraz *эмо* přeložen do češtiny jako *то*, druhou skupinu tvoří takové překlady, ve kterých je *эмо* přeloženo jiným způsobem. Nejprve jsme podrobili analýze první skupinu, z níž jsme vyčlenili texty s výrazem *эмо*, kterému bylo možné přisoudit status větného členu. Toto kritérium a dále schopnost endoforicky či exoforicky

odkazovat považujeme za základní znaky pronominálnosti, jež pronomen odlišují od partikule.

Skupinu textů s pronominálním *əmo/to* jsme na základě syntaktického kritéria (v některých případech kombinovaného s kritériem slovnědruhovým) dané paralelní texty kategorizovali do šesti základních typů konstrukcí:

1. typ: Konstrukce s verbonominálním predikátem, kde substantivní *əmo/to* zastává funkci podmětu.
2. typ: Konstrukce, kde se pojí lexém *əmo/to* s verbem. *Əmo/to* je v těchto větách předmětem.
3. typ: Konstrukce, kde je lexém *əmo/to* s verbem ve vzájemné mluvnické shodě. Lexém *əmo/to* zde zastává roli sémantického subjektu, zároveň i gramatického podmětu.
4. typ: Konstrukce s nevyjádřeným sémantickým subjektem, gramatický podmět *əmo/to* je však vyjádřen.
5. typ: Konstrukce, kde lexém *əmo/to* zastává funkci gramatického podmětu, sémantickým subjektem je však jiný komponent věty.
6. typ: *Əmo/to* je vázáno na substantivum a plní roli shodného přívlastku.

V konstrukci prvního až pátého typu jsme identifikovali substantivní *əmo/to*, zatímco v konstrukci posledního, tedy šestého, typu má *əmo/to* adjektivní charakter – zastává syntaktickou funkci přívlastku, typickou pro adjektiva.

Z našeho výzkumu vyplývá, že pronominální *əmo/to* může mít status podmětu, předmětu či přívlastku. U všech pronominálních *əmo/to* byla prokázána participace na endoforické, případně exoforické, referenci.

Dále jsme se věnovali českým překladům jiným typem konstrukce, přičemž obě konstrukce (originální i překladová) obsahovaly pronominální výraz *əmo/to*. Po prostudování jazykového materiálu jsme zjistili, že všechny typy ruské konstrukce (1. – 6. typ), mohou mít v češtině ekvivalent typu jiného. Celkem jsme uvedli jedenáct překladů jinou konstrukcí. Abychom potvrdili (vyvrátili), že překladová diference vyplývá z individuálního řešení překladatele, nebo jde o jediné možné ekvivalenty, navrhli jsme u všech jedenácti textů překlad konstrukcí stejného typu. Na základě našich překladů jsme dospěli k názoru, že uvedené texty reprezentující překlad konstrukcí

jiného typu, byly jinou konstrukcí přeloženy z důvodu individuálního řešení překladatele, v některých případech pak vyplývá jiná konstrukce z komunikačního úzu češtiny.

Pronominální *эмо/то* stavíme v naší práci do protikladu s *эмо/то* v platnosti partikule, tu pak na teoretické úrovni také vymezujeme proti ukazovacímu adverbium a interjekci. Mezi partikulární vlastnosti patří zejména to, že na rozdíl od pronomina či adverbia, nemá větněčlenskou platnost. Co se týče interjekčního *то*, domníváme se, že se jedná o případ periferní, přičemž s interjekčním *эмо* jsme se v odborné literatuře nesetkali.

V analyzovaném jazykovém materiálu jsme našli tyto funkce partikule *эмо/то*: navazovací, zdůrazňovací, expresivní, zesilovací. Dále jsme zjistili, že se v našem materiálu vyskytuje partikule signalizující časovost, opozici a údiv. Rovněž jsme narazili na případy, kdy ruská (česká) konstrukce s partikulí *эмо (то)* byla přeložena do češtiny (ruštiny) konstrukcí, v níž byla partikule nahrazena pronominálním *то (эмо)*.

Zaměřili jsme se také na české překlady pronominálního *эмо*, v nichž jeho přímý formální ekvivalent *то* chybí a je nahrazen jiným. Dokázali jsme, že mechanický překlad výrazem *то* nemusí být možný, či jediný správný, a to navzdory tomu, že obecně vzato je výraz *то* v porovnání s *эмо* frekventovanější.

V našem materiálu jsme vyzorovali sedm překladových typů:

1. Ruské konstrukci s *эмо* odpovídá český překlad bez lexému pronominálního charakteru. Typ konstrukce (jak ho chápeme v podkapitole *Analýza jazykového materiálu z korpusu: pronominální эмо/то*) není zachován.
2. Ekvivalent ruského *эмо* je zcela vynechán, typ konstrukce je však na rozdíl od předchozího případu zachován. Zde jsme narazili na dvě možnosti – výraz *то* lze do konstrukce doplnit, věta bude stále gramaticky správná; rozšířit větu o výraz *то* není možné.
3. Ruské *эмо* není do češtiny přeloženo lexémem *ten*, ale jiným demonstrativem. Zde jsme připomenuli Bergerovu klasifikaci ukazovacích pronomin podle vzdálenosti od mluvčího. Během analýzy našeho materiálu jsme narazili na lexémy: (*ten*), *tento*, *tenhle*, *onen*, dále pak na lexém *takový*, jenž však stojí mimo zmíněnou klasifikaci podle vzdálenosti. V těchto případech tak byla vzdálenost v češtině vyjadřována detailněji než v ruštině.

4. V českém překladu dochází ke konkretizaci. Ekvivalentem *эмо* je plnovýznamové pojmenování, často doplněné přívlastkovým lexémem *ten* (*эмо – ten verš*).
5. Česká konstrukce obsahuje namísto pronominálního *to* výraz s platností jiného slovního druhu (*эмо – tady*).
6. Ruské *эмо* je nahrazeno pronominem (mimo ukazovacího).
7. Ve srovnání s originálem je překladový ekvivalent implicitnější (*эмо – vše*).

S cílem zjistit, vyplývá-li překlad z individuálního přístupu překladatele, nebo zda jde o jediný možný ekvivalent, jsme se pokusili o překladovou diferenci vět, reprezentujících různé typy konstrukcí. Zjistili jsme, že ve většině případů přeložit konstrukci jednoho typu konstrukcí jiného typu lze, mnohdy však za cenu volnějšího překladu a z toho vyplývající hrozby přílišného zásahu překladatele do díla. Mezi původními překlady jsme rovněž našli takové, o kterých se domníváme, že jsou nejvhodnější a překlad jinými konstrukcemi by uškodil kvalitě překladu.

Při zpracovávání daného tématu jsme narazili na problém poměrně malého množství korpusového materiálu, který by reprezentoval stav současného jazyka. Domníváme se tedy, že rozsáhlejší výzkum výrazu *эмо* a jeho českých překladových ekvivalentů, založený na datech z *Českého národního korpusu*, by nebyl možný.

Naše práce může být přínosem pro argumentaci v diskuzích o oprávněnosti, či neoprávněnosti vyčleňovat pronomina a partikule jako samostatné slovní druhy, dále může přispět k odlišování neutra ukazovacího pronomina *эмом* a lexému *эмо*. Práce rovněž upozorňuje na širší možnosti v oblasti českých překladových ekvivalentů ruského *эмо* a v neposlední řadě se také může stát výchozím bodem pro hlubší studium jednak pronominálního lexému či partikule *эмо*, ale také rodového, zejména přívlastkového užití, kterému jsme se z kapacitních důvodů v práci věnovali jen povrchově.

РЕЗЮМЕ

Настоящая работа посвящена русскому выражению *это* и его чешским эквивалентам перевода. Работа позволяет читателю ознакомиться с тем, к каким частям речи можно отнести выражение *это/to* и как данные части речи отличаются друг от друга. Читателю также будет представлена классификация местоименного выражения *это/to*. Во-первых, он получит информацию о разделении *это/to* на субстантивное и атрибутивное. Во-вторых, о дифференциации субстантивного *это/to* на средний род указательного местоимения *этом/ten* и универсальную лексему *это/to*. Помимо этого, дается обзор членов предложения, к которым можно выражение *это/to* отнести. Также читатель сможет получить базовые знания в области чешских переводных эквивалентов русского выражения *это* и функционирования *это/to* в предложении.

Целью нашего исследования является:

- определить части речи, к которым можно отнести выражение *это/to*,
- выявить признаки, которыми отличаются возможные формальные омонимы *это/to* и на основе которых они принадлежат к разным частям речи,
- на основе анализа языкового материала определить члены предложения, к которым можно отнести выражение *это/to* и найти его чешские переводные эквиваленты,
- выяснить функцию *это/to* в предложении.

В рамках анализируемого материала мы различаем местоименное *это/to* и частицу *это/to*. Мы заметили у лингвистов противоречивую терминологию. В связи с этим представлен собственный взгляд на терминологию. Используя синтаксический критерий, мы прономинальное *это/to* (слово *прономинальное* используется в смысле принадлежащее к местоимениям) дифференцируем на атрибутивное (в синтаксической функции прилагательного) и субстантивное (во функции существительного). С функционально-семантической точки зрения можно выделить среди субстантивного *это/to* универсальную лексему *это/to*, которая находится вне парадигмы местоимения *этом/ten*. Центральным пунктом нашей работы является местоименная лексема *это/to* и частица *это/to*. Для более четкого понимания проблемы, однако, в работе также рассматривается *это/to* в качестве члена парадигмы указательного местоимения *этом/ten* (либо в его

атрибутивном, либо в субстантивном воплощении). Мы также заметили, что исследователи отмечают подвижность выражения *emo/to* среди частей речи и часто не отличают *emo/to* как элемент парадигмы указательного местоимения *этот* от нейтральной универсальной лексики *emo/to*.

Наша работа представляет собой анализ параллельного русско-чешского материала, извлеченного из «*Чешского национального корпуса*». Работа состоит из двух глав, введения, заключения, резюме и списка использованной литературы (печатанные и электронные источники на русском, чешском и английском языках). Кроме того, в работе имеется оглавление, список сокращений и аннотация.

Теоретическое основание настоящей работы вытекает прежде всего из научных работ Е. В. Падучевой, З. Выходиловой и П. Адамца, которые дополняются научными изысканиями в этой области следующих лингвистов: А. А. Грузберг, А. Ф. Гайнутдинова, В. В. Бабайцева, И. А. Муравьева, Л. А. Грузберг, О. Н. Селиверстова, Т. Бергер, Ю. Д. Апресян, и так далее.

В первой главе «*Языковой материал*» и ее части «*Проблемы получения языковых данных из корпуса*» объясняется, каким образом был взят языковой материал из параллельного корпуса *InterCorp*. При этом дается описание критериев, на основе которых был проведен выбор данного русско-чешского языкового материала. Мы также обратили внимание на недостатки извлечения информации с помощью корпуса.

Наиболее важным представляется то, что количество текстов, которые могут быть доступны в корпусе, зависит от того, сколько авторов готовы дать согласие для использования своих произведений в корпусе. Количество найденных определённых явлений в языке может быть связано со стилем автора, в случае перевода – со стилем переводчика.

В частности, мы работали с частью корпуса «*KonText*» и параллельным корпусом «*InterCorp*» («*InterCorp v11 – русский*»; «*InterCorp v11 – чешский*»). Материал взят из русской художественной литературы и насчитывает 1685 вхождений. Стремясь работать с самым современным языковым материалом, мы включили в исследовательские тексты только тех авторов, которые родились во второй половине 20-го века. В настоящей работе излагается анализ следующих

произведений: «*Алтын-толобас*» (автор Б. Акунин), «*Маникюр для покойника*» (автор Д. Донцова), «*Чапаяев и Пустота*» (автор В. Пелевин) и «*Река Оккервиль*» (автор Т. Толстая).

Содержание второй главы «*Выражение это/то*» касается следующих проблем: в ее части «*Часть речи выражения это/то*» даются определения *это/то* как различных частей речи. В главе упоминаются критерии, на основе которых подтверждается принадлежность выражения *это/то* к соответствующей части речи. Следующим вопросом для рассмотрения являются функции выражения *это/то* в предложении. Также дается описание конкуренции местоименного *это/то* с личным местоимением третьего лица, и изложение качеств субстантивного и атрибутивного *это/то*.

Одной из важнейших задач части «*Это/то местоименного характера*» является теоретический обзор различий между местоименным *это/то* и *это/то* в качестве частицы, причем разница между данными частями речи связана с функциями *это/то* в предложении и заключается в том, что местоименное *это/то* в отличие от частицы может выступать как член предложения и нести фразовый акцент. Также отмечается использование местоименного выражения в эндофорическом или экзофорическом отсылании.

Части «*Субстантивное это/то*»; «*Синтаксическое употребление субстантивного это/то по трудам Е. В. Падучевой*»; «*Тип референции субстантивного это/то*»; «*Средний род указательного местоимения этот/теп против универсальной лексемы это/то*» посвящены вопросу субстантивного *это/то*. Сущность проблемы, касающейся субстантивного *это/то*, состоит в определении границы между субстантивным *это/то* в качестве члена парадигмы лексемы *этот/теп* (*Это/этот/эта мне не нравится. – окно, подарок, женщина*), так и в качестве универсальной лексемы *это/то* (*Это была моя книга. Это был мой стол.*). По словам Е. В. Падучевой, функции субстантивного *это/то* можно разделить на синтаксическое употребление и тип референции. Синтаксические употребления разделяются на самостоятельные и служебные. Тип референции связан с эндофорическим и экзофорическим отсыланием.

Чтобы противопоставить субстантивное *это/то* атрибутивному, в работе имеется также часть «*Атрибутивное это/то*». Данное атрибутивное выражение

является частью парадигмы лексемы *этом/ten*, и различие между субстантивным и атрибутивным выражением построено на синтаксическом критерии.

В части «*Это/to в качестве частицы*» говорится о признаках частицы *эмо/to*, к которым можно отнести ее соединительную, выделительную, экспрессивную, усилительную функции. В научной литературе чешского происхождения говорится также о значении сильно, много и о лексеме *to* в качестве ритмического средства. В данной части также на теоретическом уровне определяется частица *эмо/to* против указательного наречия и междометия. Среди особенностей частицы отмечают тот факт, что в отличие от местоимения или наречия, она не выполняет функцию члена предложения. Хотя с семантической точки зрения, в выражении *эмо/to* встречаются такие значения, как время, условие, следствие, мера, и так далее, что имеется характерным свойством для наречия, данное выражение, как отмечалось выше, не является членом предложения и, таким образом, его нельзя считать наречием. Что касается междометия *to*, следует заметить, что мы считаем его за периферийный случай. С выражением *это* в качестве междометия мы в научной литературе не встречались.

В нашей дипломной работе языковые данные распределяются на две группы – в первой группе имеются тексты, в которых выражение *это* переводится на чешский язык как *to*, вторая группа состоит из переводов, в которых *это* переводится по-другому. Сначала мы проанализировали первую группу, из которой мы выделили тексты с выражением *это*, которому можно было бы присвоить статус члена предложения. Этот критерий и способность выполнять эндофорическую или экзофорическую отсылку можно отнести к основным признакам местоименности, которые отличают местоимение от частицы.

На основе синтаксического критерия в части «*Анализ языкового материала из корпуса: местоименное это/to*» распределяются тексты с прономинальным *эмо/to* по шести основным типам конструкций:

- Тип 1: Конструкция с вербономинальным предикатом, где субстантивное *эмо/to* выполняет функцию субъекта.
- Тип 2: Конструкция, в которой лексема *эмо/to* сочетается с глаголом. *Эмо/to* является в этих предложениях объектом.

- Тип 3: Конструкция, в которой лексема *эмо/то* с глаголом в грамматическом согласии. Здесь лексема *эмо* играет роль как семантического субъекта, так и грамматического подлежащего.
- Тип 4: Конструкция с невыраженным семантическим субъектом, но грамматическое подлежащее *эмо/то* выражается.
- Тип 5: Конструкция, в которой лексема *эмо/то* выполняет функцию грамматического подлежащего, но семантический субъект выражается другим компонентом предложения.
- Тип 6: *Эмо/то* связано с существительным и выполняет роль согласованного определения.

В конструкциях с первого типа по пятый мы определили субстантивное *эмо/то*, тогда как в конструкции последнего, то есть шестого, типа *эмо/то* выполняет синтаксическую функцию определения, характерную для прилагательных.

На основе проведенного исследования можно сделать вывод, что местоименное *эмо/то* может иметь статус подлежащего, дополнения или определения. Участие в эндофорическом, или экзофорическом отсылании было продемонстрировано для всех местоименных *эмо/то*.

В части «Перевод конструкцией другого типа» мы также акцентировали наше внимание на переводы другим типом конструкции, причем обе конструкции (оригинал и перевод) содержали местоименное *эмо/то*. Изучив языковой материал, мы обнаружили, что все типы русской конструкции (тип 1 – 6) в чешском языке можно выразить другим типом конструкции. Мы представили одиннадцать примеров, в которых перевод был сделан при помощи других конструкций, отличных от языка оригинала. Чтобы подтвердить (опровергнуть), что разница в переводе является результатом индивидуального решения переводчика, или оказывается единственным возможным эквивалентом, мы предложили перевод конструкцией одинакового типа для всех одиннадцати текстов. На основе наших переводов, мы пришли к выводу, что анализируемые тексты, представляющие перевод конструкцией другого типа, были переведены другой конструкцией из-за индивидуального решения переводчика, в некоторых случаях перевод другой конструкцией вытекает из речевого узуса чешского языка.

В части «Перевод конструкциями без *to*» мы сосредоточились на чешских переводах местоименного *это*, в которых отсутствует его прямой формальный эквивалент *to*.

Несмотря на то, что выражение *to* по сравнению с *это* является более частым, мы доказали, что механический перевод выражения *это* чешским *to* может быть невозможным или не единственно верным.

В нашем материале встречаются семь типов перевода:

1. Русской конструкции с выражением *это* соответствует чешский перевод без лексемы местоименного характера. Тип конструкции (как мы его понимаем в главе «Анализ языкового материала из корпуса: местоименное *это/to*») не сохраняется.
2. Эквивалент русского выражения *это* полностью опущен, но тип конструкции, в отличие от предыдущего случая, сохраняется. Здесь встречаются две возможности – выражение *to* можно добавить в конструкцию, предложение будет грамматически правильным; невозможно расширить предложение с помощью выражения *to*.
3. Русское выражение *это* переводится на чешский язык не лексемой *ten*, а другим демонстративом. Мы упомянули классификацию указательных местоимений по расстоянию от говорящего. В анализируемом материале мы заметили следующие лексемы: (*ten*), *tento*, *tenhle*, *onen* и *takový*. Лексема *takový* в выше упомянутую классификацию по расстоянию от говорящего не входит. По итогам нашего анализа и на основе научной литературы мы узнали, что в чешском языке расстояние выражается более подробно, чем на русском языке.
4. В чешском переводе проявляется конкретизация. Эквивалентом выражения *это* является чешское полнозначительное выражение, часто дополненное атрибутивной лексемой *ten* (*это – ten verš*).
5. В чешской конструкции взамен местоименного *to* встречается выражение, принадлежащее к другой части речи (*это – tady*).
6. Выражение *это* заменяется местоимением (с исключением указательного).
7. По сравнению с оригиналом переводный эквивалент более имплицитный (*это – vše*).

Чтобы выяснить, является ли чешский перевод результатом индивидуального подхода переводчика, или же он является единственно возможным эквивалентом, мы попытались найти разницу в переводе предложений, представляющих различные типы конструкций. Мы пришли к выводу, что в большинстве случаев русскую конструкцию одного типа в чешском языке можно выразить другим типом конструкции. Однако, часто такой метод связан с более вольным переводом и угрозой чрезмерного вмешательства переводчика в произведение. Среди оригинальных переводов имеются также те, которые, по нашему мнению, являются наиболее подходящими, и перевод с помощью других конструкций нанесет ущерб качеству перевода.

В части «Анализ языкового материала из корпуса: частица *это/to*» противопоставляется местоименное *это/to* и частица *это/to*. В проанализированном материале мы обнаружили следующие функции частицы *это/to*: соединительная, выделительная, экспрессивная, усилительная. Мы также обнаружили, что в нашем материале есть частицы, сигнализирующие о времени, контрасте и удивлении. Мы также сталкивались со случаями, когда русская (чешская) конструкция с частицей *это (to)* была переведена на чешский (русский) язык конструкцией, в которой частица была заменена местоименным *то (это)*.

В рамках поиска необходимых для написания дипломной работы корпусных данных, мы столкнулись с проблемой относительно небольшого количества современного материала, которое являлось бы недостаточным для более обширного исследования.

Основная ценность настоящей дипломной работы заключается в том, что она может быть полезна для аргументации в дискуссиях о различении местоимений и частиц как отдельных частей речи. Кроме того, достоинством работы является раскрытие темы различения выражения *это/to* как члена парадигмы лексики *этот/та* и универсальной лексики *это/to*. В работе также дается обзор более широких возможностей в области чешских переводных эквивалентов русского выражения *это*. Данная работа также может стать исходной точкой для более глубокого изучения как местоименной лексики и частицы *это*, так и парадигмы лексики *этот*, особенно ее атрибутивного использования, которое не было представлено детально в данной работе.

BIBLIOGRAFIE

ZDROJE V ČEŠTINĚ

- ADAMEC, P. Zájmena a aktuální členění. In: *Přednášky z XL. běhu LŠSS*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, s. 27-35.
- BERGER, T. Specifická funkce ukazovacího zájmena tehleten. In: WACLAWIČOVÁ, M. a M. KOPŘIVOVÁ. *Čeština v mluveném korpusu*. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 11-19. ISBN 978-80-7106-982-9.
- ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. 1. V Praze: Karolinum, 2007. ISBN 978-802-4613-710.
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky*. 4., V Karolinu 2., doplněné. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.
- DANEŠ, F., Z. HLAVSA a M. GREPL. *Mluvnice češtiny 3: Skladba*. 1. Praha: Academia, 1987.
- KŘEN, M. *Odras jazykových změn v synchronních korpusech*. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Studie z korpusové lingvistiky. ISBN 978-80-7422-265-8.
- ŠTÍCHA, František. *Velká akademická gramatika spisovné češtiny: Morfologie*. Praha: Academia, 2018-. ISBN 978-80-200-2719-1.
- VYCHODILOVÁ, Z. *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiále zájmených lexémů „ten/etot“, „to/eto“ a jejich funkčních ekvivalentů]*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-802-4420-677.

ZDROJE V RUŠTINĚ

- АПРЕСЯН, Ю. Д. *Избранные труды том II: Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995. ISBN 5-88766-045-7.
- АРХАНГЕЛЬСКАЯ, А. а В. СЛОВАК. *Морфология современного русского языка в сопоставлении с чешским: Морфologie současné ruštiny ve srovnání s češtinou*. 1. Оломоуц: Университет им. Ф. Палацкого в Оломоуце, 2017. ISBN 978-80-244-5249-4.
- БАБАЙЦЕВА, В. В. *Явления переходности в грамматике русского языка*. Москва: Дрофа, 2000, s. 561. ISBN 5-7107-2806-3.

- FLÍDROVÁ, H. a S. ŽAŽA. *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским*. Brno: Tribun EU, 2013. Knihovnicka.cz. ISBN 978-802-6303-558.
- ГАЙНУТДИНОВА, А. Ф. Субстантивация местоимений в русском языке. Тематические группы субстантивированных местоимений. In: *Вестник Челябинского государственного университета*. Челябинск: Челябинский государственный университет, 2010, s. 16-18.
- ГРУЗБЕРГ, А. А. а Л. А. ГРУЗБЕРГ. *Словарь русского литературного языка начала XXI века*. Москва: Флинта, 2015. ISBN 978-5-9765-2403-3.
- МУРАВЬЕВА, И. А. О компонентах значения анафорического местоимения этот. In: *Вопросы кибернетики: Проблематика разработки формальной модели языка*. Москва, 1988, s. 111-127.
- ПАДУЧЕВА, Е. В. *Высказывание и его соотнесенность с действительностью*. 6. Москва: ЛКИ, 2010. ISBN 978-5-382-01080-9.
- ПАДУЧЕВА, Е. В. Значение и синтаксические функции слова это. In: *Проблемы структурной лингвистики 1980*. Москва: Наука, 1982, s. 76-91.
- СЕЛИВЕРСТОВА, О. Н. *Местоимения в языке и речи*. Москва: Наука, 1988. ISBN 5-02-010894-4.
- ЖЕРЕБИЛО, Т. В. *Словарь лингвистических терминов*. 5. Назрань: Пилигрим, 2010. ISBN 978-5-98993-133-0.

ZDROJE V ANGLIČTINĚ

- LENNEBERG, E. *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley, 1967. ISBN 0-471-52626-6.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE V ČEŠTINĚ

- *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>

ELEKTRONICKÉ ZDROJE V RUŠTINĚ

- АДAMEЦ, П. Функции указательных местоимений в чешском языке в сравнении с русским. In: *Сопоставительное изучение грамматики и лексики русского языка с чешским языком и другими славянскими языками* [online]. Москва: МГУ, 1983, s. 173-189 [cit. 2020-04-07]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/sopostavit/text.pdf>

- КУЗНЕЦОВ, С. А. *Большой толковый словарь русского языка*. СПб: Норинт, 2014. [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <http://gramota.ru/slovari/dic/?word=это&all=x>

ELEKTRONICKÉ ZDROJE V ANGLIČTINĚ

- GOTTLIEB, H. Subtitles and international anglicification. *Nordic Journal of English Studies* [online]. 2004, 3(1), 219-230 [cit. 2020-01-05]. Dostupné z: <http://ojs.uu.se/ojs/index.php/njes/article/view/244/241>

ZDROJE DAT

KORPUS

- Rajnochová, N. – Runštuková, N. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – ruština, verze 11 z 19. 10. 2018*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- Rosen, A. – Vavřín, M. – Zasina, A. J.: *Korpus InterCorp – čeština, verze 11 z 19. 10. 2018*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- Vavřín, M. – Rosen, A.: Treq. FF UK. Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://treq.korpus.cz>

BELETRIE V ČEŠINĚ

- AKUNIN, B. *Tajemství zlatého tolobasu*. Praha: ART SLOVO, 2002. ISBN 80-238-8560-X.
- DONCOVA, D. *Manikúra pro nebožtíka*. Praha: Knižní klub, 2006. ISBN 80-242-1558-6.
- PELEVIN, V. *Čapajev a Prázdnota*. Praha: Humanitarian Technologies, 2001. Současná ruská literatura (Humanitarian Technologies). ISBN 80-863-9811-0.
- TOLSTAJA, T. *Fakír a jiné povídky*. Praha: Mladá fronta, 1996. Moderní světová próza (Mladá fronta). ISBN 80-204-0569-0.

BELETRIE V RUŠTINĚ

- АКУНИН, Б. *Алтын-толобас*. Москва: Олма-Пресс, 2001. ISBN 5-224-02898-1.
- ДОНЦОВА, Д. *Маникюр для покойника*. Москва: Издательство ЭКСМО, 2003. ISBN 5-04-005510-2.
- ПЕЛЕВИН, В. *Чапаев и Пустота*. Москва: ВАГРИУС, 1999. ISBN 5-7027-0660-9.
- ТОЛСТАЯ, Т. *Река Оккервиль*. Москва: Издательский дом Подкова, 1999. ISBN 5-89517-053-2.

SEZNAM ZKRATEK

БТС: Большой толковый словарь русского языка

СРЛЯ: Словарь русского литературного языка начала XXI века

SSJČ: Slovník spisovného jazyka českého

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Viktor Vymazal

Název fakulty: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název katedry: Katedra slavistiky

Název diplomové práce: Ruský výraz *эмо* a jeho české překladové ekvivalenty

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

Počet znaků: 137 791

Počet titulů použité literatury: 24

Klíčová slova: это, to, překladový ekvivalent, ruština, čeština, funkce, partikule, pronomén, univerzální lexém.

Charakteristika diplomové práce:

Předmětem zájmu diplomové práce je ruský výraz *эмо*. Cílem práce je určit slovnědruhovou příslušnost výrazu *эмо/то*, identifikovat vlastnosti, kterými se formální homonyma *эмо/то* odlišují a na jejichž základě se řadí k různým slovním druhům, určit větněčlenskou platnost daného výrazu, zjistit jeho funkce ve větě a nalézt české překladové ekvivalenty ruského *эмо*. Práce je založena na jazykovém materiálu, vytěženém z Českého národního korpusu (rozhraní KonText; paralelní korpus InterCorp v11 – Russian a InterCorp v11 – Czech).